

MİLLÎ BİR TAHKİM YARGILAMASININ SULH İLE SONA ERMESİ^(*)

Arş. Gör. Dr. Zeynep ALBAYRAK AÇI^(**)

ÖZET

Sulh, uyuşmazlık konusu üzerindeki çekişmeyi gidererek yargılamayı sona erdiren karma nitelikte bir işlemdir. Sulhun niteliği ve sulh neticesinde verilen kararın etkisi, sulha uygulanacak hukuku belirleme noktasında önem taşımaktadır. Çalışmamızda, tahkim yargılamasının sulh ile sona erdirilmesinin *lex arbitri*yi ilgilendiren bir husus olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, tahkim yeri Türkiye olan bir tahkim yargılamasında sulha; tahkim yargılaması yabancılık unsuru içeriyorsa Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun sulha ilişkin hükümleri, yabancılık unsuru içermiyorsa Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda düzenlenmiş tahkimde sulh hükümleri uygulanmalıdır. Bu noktada Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 12/D maddesi ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 434'üncü maddesi, tahkim yeri Türkiye olan tüm tahkim yargılamaları bakımından dikkate alınmak zorundadır. Söz konusu hükümlerin uygulanmasına ilişkin hususların ortaya konulması bir gerekliliktir. Bu gereklilik çerçevesinde, çalışmamızda, sulhun konusu ve yapılışı ele alınmış, sulh sonucunda verilebilecek kararlar ortaya konulmuş ve sulhun ya da sulh neticesinde verilen kararın iptali incelenmiştir. Tüm bu değerlendirmeler neticesinde söz konusu düzenlemelerde yapılması gerekli görülen değişiklikler belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Tahkim, Hakem Kararı, Sulh, Yargılamanın Sona Ermesi, Lex Arbitri.

^(*) DOI: 10.33432/ybuhukuk.1778357 - **Geliş Tarihi:** 05.09.2025 - **Kabul Tarihi:** 08.01.2026.

^(**) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Anabilim Dalı, Ankara - Türkiye,

E-posta: zeynep.albayrak@hbu.edu.tr; Orcid: 0000-0003-3809-1916.

SETTLEMENT OF A NATIONAL ARBITRATION PROCEEDING

ABSTRACT

Settlement is a mixed-natured procedure that terminates the proceedings by resolving the dispute over the subject matter. The nature of the settlement and the effect of the decision rendered as a result of the settlement are important in determining the applicable law for the settlement. According to the assessments made in our study, it has been determined that the termination of arbitration proceedings by settlement is a matter concerning *lex arbitri*. Accordingly, in an arbitration proceeding where the place of arbitration is Türkiye, if the arbitration proceeding contains a foreign element, the provisions of the International Arbitration Law relating to settlement shall apply; if it does not contain a foreign element, the provisions on settlement in arbitration regulated in the Code of Civil Procedure shall apply. This also applies even if the parties have chosen different procedural rules of their own accord. At this point, Article 12/D of the International Arbitration Law and Article 434 of the Code of Civil Procedure must be taken into account for all arbitration proceedings where the place of arbitration is Türkiye. In our study, within the framework of the aforementioned articles, the subject matter and implementation of settlement have been addressed, the decision that may be rendered as a result of settlement has been presented, and the annulment of the settlement or the decision rendered as a result of the settlement has been examined. As a result of all these assessments, the changes deemed necessary in the relevant regulations have been indicated.

Keywords

Arbitration, Arbitral Award, Settlement, Termination of Proceedings, *Lex Arbitri*.

EXTENDED ABSTRACT

In an arbitration proceeding where the seat of arbitration is Türkiye, if the arbitration proceeding involves a foreign element, the provisions of the International Arbitration Law relating to settlement shall apply; if it does not involve a foreign element, the provisions on settlement in arbitration set forth in the Code of Civil Procedure shall apply. This also applies if the parties have chosen another procedural rule of their own volition. This is because the termination of the arbitration proceedings by settlement is a matter concerning *lex arbitri*. Therefore, if *lex arbitri* is the International Arbitration Law or the Code of Civil Procedure, the relevant laws must be applied. In summary, even if the rules to be applied to the substance and/or procedure in an arbitration proceeding where the place of arbitration is Türkiye are separately determined, if the proceeding is to be terminated by settlement, Article 12/D of the International Arbitration Law and Article 434 of the Code of Civil Procedure must be applied. This obligation requires that the aforementioned provisions of the law be considered separately. Due to the fact that it is a more recent provision and has been drafted in greater detail, our study is based primarily on Article 434 of the Code of Civil Procedure. However, where there are differences, Article 12/D of the International Arbitration Law has been assessed individually.

The first section of the study generally addresses settlement and the nature of settlement. Determining the legal nature of settlement is important in terms of determining the applicable law. It has been concluded that settlement is a mixed contract that carries both substantive and procedural characteristics.

The second section addresses the provisions relating to settlement in arbitration contained in the rules of procedure. Thus, the provisions on settlement in arbitration are examined through a comparative analysis.

The third section focuses on the effect of settlement on terminating proceedings, given that settlement has both substantive and procedural characteristics. Since the decision obtained as a result of settlement has the same effect as a final judgment, it is concluded that *lex arbitri* law should be applied to settlement.

The fourth section addresses the subject matter of settlement and the process of reaching settlement within the framework of the relevant provisions. Accordingly, it is stated that settlement may be reached on matters suitable for arbitration; that non-arbitrable elements may also be included in the settlement; and that such non-arbitrable elements must also be suitable for arbitration.

The fifth section addresses decisions to be made regarding settlement. The first of these decisions is a final decision on procedure that concludes the proceedings because a settlement has been reached. This decision is only made in cases where the parties do not request a decision based on the settlement. As the decision is procedural, it does not have the force of a final judgment. However, since the parties have settled the dispute, reopening the same case would be contrary to the principle of good faith. Therefore, this procedural decision should be given the effect of *res judicata* to prevent the reopening of the case. This situation should be specified in Article 434 of the Code of Civil Procedure and Article 12/D of the International Arbitration Law. Another decision to be made upon settlement is the recording of the settlement as an agreed award. What is meant by this expression is that the arbitral tribunal makes a decision based on the settlement agreement made by the parties. In this case, a decision with the force of a final judgment emerges. We believe that this situation should be explicitly and separately regulated in the law. Accordingly, it should be more clearly stated that a decision can be made based on the arbitral award.

GİRİŞ

Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 434’üncü ve Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun 12/D maddeleri, milli bir tahkim yargılamasında sulh yapılabilmesini mümkün kılmaktadır. Anılan maddelere göre, tahkim sırasında taraflar sulh olabilmekte ve yapılan sulh doğrultusunda hakem kurulu karar verebilmektedir. Sulh, yargılamaya son veren bir taraf işlemidir. Tahkim yargılamasının sulh yolu ile sona erdirilmesinin, tahkimin iradî yapısı ve hakem kararlarının tenfiz yoluyla tüm dünyada icra edilebilir hale gelmesi hususları göz önünde tutulduğunda, dikkatle ele alınması gerekmektedir. Sulhun yapılmasının yanı sıra bu sulhun hakem kararı hâline getirilmesi, tahkim yargılaması bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Zira tahkimin sulh ile bitirilmesi yoluyla, taraf iradeleri çerçevesinde şekillenen yargısal bir karar elde etmek mümkündür. İşte bu noktada sulha uygulanacak hukukun tespiti ve bu hukukun belirlenmesinde irade serbestisinin yeri, sulhun şartları, sulhun etkisi, sulhun hakem kararı hâline getirilmesi ve bu yolla verilmiş kararın niteliği ele alınmalıdır.

Çalışmamızda, söz konusu kanunî düzenlemeler çerçevesinde, öncelikle genel olarak sulh ve sulhun hukukî niteliği üzerinde durulmuş, tahkim yargılamasında sulha uygulanacak hukuk ve tahkim yargılamasında sulhun hükümleri ortaya konulmuştur. Akabinde hakem kurulunun sulh üzerine verebileceği kararlar şartları ve sonuçları ile birlikte incelenmiştir. Son olarak, sulh sözleşmesinin veya bu sözleşmeye dayanılarak verilen hakem kararının iptali ele alınmıştır. Çalışmada tahkim yargılamasının sulh ile sona ermesine ilişkin ortaya çıkması muhtemel sorunlara dikkat çekilmiştir. Tüm bu incelemeler neticesinde sorun teşkil eden hususlara ilişkin somut önerilerde bulunulmuştur. Özellikle söz konusu kanun maddelerinde yapılması gereken değişikliklere işaret edilmiştir.

I. GENEL OLARAK SULH VE SULHUN HUKUKÎ NİTELİĞİ

Sözlükte “barış” olarak tanımlanan sulh¹, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na göre, görülmekte olan bir davada tarafların aralarındaki uyuşmazlığı tamamen veya kısmen sona erdirmek amacıyla mahkeme huzurunda gerçekleştirdikleri

¹ Tanım için bknz. Türk Dil Kurumu Sözlüğü (<https://sozluk.gov.tr/>).

bir sözleşmedir (HMK m. 313/1). Mahkeme huzurunda yapılan bir sulhun üç unsuru taşınması gerektiği kabul edilmektedir. Bunlar, bir sözleşmenin varlığı, bu sözleşmeyle uyuşmazlıkların ya da tereddütlerin giderilmesi ve bunun karşılıklı fedakarlıkta bulunularak yapılmasıdır². Sulh ile davacı, talep sonucunun bir kısmından feragat eder, davalı ise diğer kısmı kabul eder ve böylelikle dava konusu üzerindeki uyuşmazlık ya da tereddüt giderilmiş olur³.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na göre devlet mahkemeleri huzurunda sulh, ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarrufta bulanabilecekleri konularda yapılabilir (HMK m. 313/2). Dava konusunun dışında kalan hususlar, sulhun kapsamına dâhil edilebilir (HMK m. 313/3). Sulh, şarta bağlı olarak yapılabilir (HMK m. 313/4). Dava konusunun tamamı hakkında sulh olunabileceği gibi kısmî sulh de mümkündür⁴.

Sulhun hukukî niteliğine ilişkin farklı teoriler mevcuttur. Usûl hukuku teorisine göre sulh, yargılamanın bir parçası olduğundan ve kararın yerini tuttuğundan, usûl hukukuna ait bir müessese olarak değerlendirilmelidir⁵. Bu çerçevede, mahkeme huzurunda yapılan sulhun, maddî hukukta yer alan sulh ile bir bağlantısı bulunmamaktadır⁶. Ancak bu görüş mahkeme huzurunda yapılan

² **Önen, Ergun** (1972) Medeni Yargılama Hukukunda Sulh, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s. 23; **Kuru, Baki** (1979) Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. IV, 4. Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası, s. 3742; **Tanrıver, Süha** (2021) Medenî Usûl Hukuku, C. I, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 1071; **Uluslan, İlhan** (1971) "Maddi Hukuk ve Usul Hukuku Bakımından Sulh Sözleşmesi", İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 5, S. 7, ss. 125-147, s. 150.

³ **Önen**, s. 23; **Uluslan**, s. 150; **Atalı, Murat/Ermenek, İbrahim/Erdoğan, Ersin** (2024) Medenî Usûl Hukuku, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 608; **Alangoya, Yavuz/Yıldırım, Kamil/Deren Yıldırım, Nevhis** (2011) Medeni Usul Hukuku Esasları, 8. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, s. 429; **Tanrıver, Süha** (1994) "Mahkeme Huzurunda Yapılan Sulhler", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C. 49, S. 01, ss. 333-348, s. 35; **Tanrıver** (2021) s. 1071; **Kuru**, s. 3793; **Arslan, Ramazan/Yılmaz, Ejder/Taşpınar Ayvaz, Sema/Hanağası, Emel** (2023) Medenî Usul Hukuku, 9. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 562; **Budak, Ali Cem/Karaaslan, Varol** (2021) Medenî Usul Hukuku, 5. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, s. 347.

⁴ **Önen**, s. 51-52; **Tanrıver** (2021) s. 1071.

⁵ **Önen**, s. 35.

⁶ **Önen**, s. 34; **Tanrıver** (1994) s. 335.

sulhun maddî hukuk alanında ortaya çıkardığı etkileri açıklamadığı için eleştirilmiştir⁷.

Sulhun hukukî niteliğini açıklayan bir başka görüş olan maddî hukuk teorisine göre ise sulh, hükümleri ve sonuçları itibarıyla tamamen bir maddî hukuk sözleşmesidir ve usûl hukukuna ilişkin bir etki doğurmaz⁸. Anılan teoriye göre, mahkemenin sulha ilişkin bir yetkisi bulunmadığından, davayı gören mahkemenin başka bir mahkeme huzurunda da sulh yapılabilir⁹. Ancak bu fikir sulhun davayı sona erdirmeye etkisi göz ardı edildiği için eleştirilmiştir¹⁰.

Çifte etkili vakıa teorisinde¹¹ sulhun hukukî niteliği, birbirleri ile zayıf bir bağa sahip olan iki ayrı sözleşme ile açıklanmaktadır¹². Bu görüşe göre, sulhun temelinde tarafların aralarındaki uyuşmazlığı sona erdirmeye ve yargılamayı sona erdirmeye yönünde iki ayrı sözleşme yapma iradesi mevcuttur. Bu iki irade, birbirleri ile bağlanmış ancak özellikle uygulanacak hukukun tespiti noktasında, her bir sözleşme ayrı değerlendirilmelidir¹³. Söz konusu fikir, yargılamanın sulh ile sona ermesinin, sulhun doğal bir sonucu olduğu savıyla eleştirilmiştir¹⁴.

Sulhun hukukî niteliğini açıklayan son görüş ise karma teoridir. Karma teoriyi savunan yazarlara göre, sulh hem maddî bir sözleşme hem de usûl hukuku sözleşmesi niteliğindedir¹⁵. Ancak söz konusu yazarlar, çifte etkili vakıa teorisi savunucularının aksine, sulhun bu iki niteliğinin birbirinden bağımsız olmadığı

⁷ Tanrıver (1994) s. 335; Tanrıver (2021) s. 1074.

⁸ Önen, s. 36; Tanrıver (2021) s. 1074; Tanrıver (1994) s. 86-87.

⁹ Önen, s. 36; Tanrıver (1994) s. 335.

¹⁰ Önen, s. 36; Tanrıver (1994) s. 335.

¹¹ Çifte etkili vakıa teorisine ilişkin daha geniş bilgi için bkz. Aslan, Ali Çetin (2022), Medenî Usûl Hukukunda Görev, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s. 422 vd. Tuncer Kazancı, İdil (2023) Medenî Usûl Hukukunda Yarışan Haklara Dayanan (Mütelâhik) Davalar, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 363 vd; Atıcı Kabalak, Cansu (2025) “Medeni Usûl Hukukunda Çifte Etkili Vakıalar”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S. 64, Y. 16, ss. 433-466.

¹² Önen, s. 40; Tanrıver (1994) s. 336.

¹³ Önen, s. 41; Tanrıver (1994) s. 336.

¹⁴ Önen, s. 40; Tanrıver (1994) s. 335.

¹⁵ Önen, s. 36; Tanrıver (1994) s. 335.

ğını ifade etmektedirler¹⁶. Söz konusu çoğunluk görüşe¹⁷ göre, sulh, usûlî ve maddî yönüyle farklı hukukların uygulanacağı iki ayrı unsuru barındırmaz, bilakis bu iki unsur birbirleri ile kaynaşarak tek bir sözleşmeye vücut verir¹⁸.

Kanaatimizce sulh sözleşmesinin hukukî niteliğini belirlerken, meydana getirdiği etkinin göz önünde tutulması gerekmektedir¹⁹. Sulh sözleşmesi ile tarafların aralarındaki uyuşmazlık, sulh nispetinde son bulmaktadır. Dolayısıyla sulh, mevcut uyuşmazlıktan kaynaklanan alacak hakkını nihayete erdirmektedir. Mahkeme huzurunda yapılan sulh, bu etkinin yanı sıra, yargılamayı da sona erdiren bir usûlî sonuç doğurmaktadır. Bu çerçevede sulh sözleşmesinin maddî hukuk bakımından doğurduğu etki ile usûl hukuku alanında doğurduğu etki eşit derecede öneme sahiptir. Söz konusu etkiler, “mahkeme önünde sulh olmak” iradesinden kaynaklanmaktadır. Öte yandan tarafların ayrıca uyuşmazlığı sona erdirmeye veya yalnızca yargılamayı bitirme yönünde irade açıklamaları mümkündür. Ancak taraflarca sulh tercih edilerek, bu etkinin tek bir işlemle ortaya çıkması sağlanmıştır. Bu sebeple, sulhun maddî ve usûlî olmak üzere ayrılabilir iki ayrı irade barındırdığı fikri isabetli değildir. Gelineen noktada tarafların sulh yapma yönünde tek bir iradelerinin bulunduğu ve sulhun hem usûlî hem de maddî sahada etki gösteren karma nitelikte bir sözleşme olduğunun kabulü gerekmektedir. Bu sebeple sulh sözleşmesine, hem maddî hukuka hem de usûl hukukuna ilişkin kurallar birlikte uygulanmalıdır²⁰.

¹⁶ **Ansay, Şakir** (1944) “Sulh”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 2, ss. 200-209, s. 205; **Önen**, s. 37 vd; **Tanrıver** (2021) s. 1075.

¹⁷ Bu yönde görüşler için bkzn. **Önen**, s. 37; **Tanrıver** (2021) s. 1075; **Kuru**, s. 3745.

¹⁸ **Önen**, s. 38.

¹⁹ Bir sözleşmenin niteliğini belirlerken doğurduğu etkinin dikkate alınması gerektiği ve usûl hukuku sözleşmesinin, tarafların, usûle dair yetkilerin kullanılmasına ilişkin yaptıkları sözleşme olduğuna dair bkzn. **Akkan, Mine** (2017) Pekcanitez Medenî Usûl Hukuku, 15. Baskı, İstanbul On İki Levha Yayıncılık, s. 304-305.

²⁰ **Tanrıver** (1994) s. 336.

II. TAHKİM USÛL KURALLARINDA YER ALAN SULHA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 434'üncü maddesinde yer alan hükme göre, tahkim yargılaması sırasında taraflar uyuşmazlık konusunda sulh olurlarsa, yargılamaya son verilir ve tarafların talebi, ahlâka veya kamu düzenine aykırı değilse ya da tahkime elverişli olan bir konuya ilişkin ise sulh, hakem kararı olarak tespit edilir (HMK m. 434). Bu madde ile tahkim yargılamasında tarafların sulh olabilmesi mümkün kılınmıştır²¹.

Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 12/D maddesinde, Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile paralel niteliktedir. Anılan hükme göre, tahkim yargılaması sırasında taraflar uyuşmazlık konusunda sulh olurlarsa, tahkim yargılamasına son verilir; tarafların istemini uygun bulan hakem veya hakem kurulunca sulh, hakem kararı olarak tespit edilir (MTK m. 12/D).

Her iki düzenleme çerçevesinde tahkim yargılamasında sulh olunabilmesi mümkündür ve bu sulh, tarafların talep etmesi hâlinde hakem kurulunca tespit edilir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda, Milletlerarası Tahkim Kanunu'ndan farklı olarak hakem kurulunun, sulhu hakem kararı olarak tespit edebilmesi için, talebin ahlâka veya kamu düzenine aykırı olmaması ve tahkime elverişli bir konuya ilişkin olması şart olarak belirlenmiştir.

Alman Medenî Usûl Kanunu'nun 1053'üncü maddesine göre, tarafların tahkim yargılaması sırasında uyuşmazlık konusunda anlaşmaları hâlinde, hakem kurulu yargılamayı sona erdirir. Tarafların talebi üzerine, hakem kurulu, anlaşmanın içeriğinin kamu düzenine (ordre public) aykırı olmaması kaydıyla, sulh anlaşmasını kararlaştırılan metin üzerinden bir hakem kararı şeklinde tespit eder. Kararlaştırılan metin üzerinden verilen hakem kararı, hakem kararlarının şekli ve içeriğine ilişkin Alman Medenî Usûl Kanunu'nun 1054'üncü maddesi uyarınca verilmiş olmalıdır (ZPO m. 1053). Bu şekilde verilen bir hakem kararı, esasa ilişkin diğer hakem kararlarıyla aynı hukukî etkiye sahiptir²² (ZPO m. 1053).

²¹ Mülga Hukuk Usûlî Muhakemeleri Kanunu döneminde bu yönde bir düzenleme bulunmaktaydı. Ancak doktrinde yine de tahkim yargılamasında sulh olunabileceği yönünde görüş birliği mevcuttu. Bu yönde görüşler için bkz. **Ansay**, s. 201 vd. **Önen**, s. 99; **Kuru**, s. 3753; **Tanriver** (1994) s. 340.

²² **Musielak, Hans-Joachim/Voit, Wolfgang** (2024) ZPO, München, Vahlen, Art. 1053, Rn. 12-13.

İsviçre Medenî Usûl Kanunu'nun 385'inci maddesinde tarafların, uyuşmazlığı, tahkim yargılaması sırasında çözmeleri hâlinde, hakem heyetinin, talep üzerine, anlaşmayı tahkim kararı şeklinde tespit edeceğine ilişkin hüküm yer almaktadır²³.

İngiltere ve Galler'de yürütülen tahkim yargılamaları için geçerli olan 1996 tarihli Tahkim Kanunu'nun 51'inci maddesine göre tarafların, tahkim yargılaması sırasında uyuşmazlığı sulh yoluyla çözmeleri hâlinde, aksi kararlaştırılmadıkça uygulanacak hükümler şöyledir: Hakem heyeti, esas yargılamayı sona erdirir ve tarafların talebi üzerine ve uygun bulması kaydıyla, sulh anlaşmasını bir hakem kararı şeklinde tespit eder. Kararda, bunun hakem heyetinin bir kararı olduğu belirtilir ve bu karar, davanın esası hakkında verilen diğer hakem kararları ile aynı hukuki statü ve etkiye sahiptir²⁴.

Sulh, UNCITRAL Tahkim Kuralları'nın 36'ncı maddesinde *"Hakem kararı verilmeden önce tarafların uyuşmazlık üzerinde anlaşmaya varmaları halinde, hakem mahkemesi, yargılamanın sona erdiğine ilişkin bir emir verebilir veya taraflarca talep edildiği ve hakem mahkemesince de kabul edildiği takdirde, varılmış uzlaşmayı tarafların anlaşması koşullarına uygun bir hakem kararı şeklinde kaydedebilir. Hakem mahkemesi, böyle bir kararın gerekçelerini göstermek zorunda değildir"*²⁵ şeklinde düzenlenmiştir.

ICC Tahkim Kuralları'nın 32'nci maddesinde *"Taraflar, dosyanın Madde 16'ya göre hakem kuruluna havalesinden sonra sulh olursa, tarafların talebi ve hakem kurulunun onayı üzerine sulh anlaşması, tarafların sulh olması yoluyla verilmiş bir karar olarak kayıt altına alınır."*²⁶ denilerek tahkimde sulh yapılması mümkün görülmüştür.

²³ Ayrıntılı bilgi için bkzn. **Lazopoulos, Michael** (2014) Schweizerische Zivilprozessordnung Berner Kommentar, Bern, Stampfli, Art. 385, Rn. 1-46.

²⁴ **Blackaby, Nigel/Partasides, Constantine/Redfern, Alan/Hunter, Martin** (2015) Redfern and Hunter on International Arbitration, Oxford, s. 513.

²⁵ **Özsunay, Ergun** (2014) UNCITRAL Tahkim Kuralları, İstanbul, s. 23.

²⁶ ICC Tahkim Kuralları'nın tam metni için bkzn. https://icc.tobb.org.tr/docs/ICC_Tahkim_Kurallari_Kitapcik.pdf.

III. TAHKİMDE SULHA UYGULANACAK HUKUK

A. UYGULANACAK HUKUKUN SEÇİMİNDE İRADE SERBESTİSİ VE *LEX ARBITRİ* KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

Tarafların aralarındaki uyuşmazlığın çözüme kavuşturulmasında uygulanacak kurallar uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukuka göre; uyuşmazlığın çözümünde hakem kurulunun takip edeceği yargılama usûlü ise usûle uygulanacak kurallara göre belirlenmektedir. Esasa ve usûle uygulanacak hukuk, kural olarak taraflarca serbestçe kararlaştırılır. Bu durum, tahkimin iradî karakterinin doğal bir yansımasıdır. Tarafların, bir tahkim yargılamasında usûle ve esasa uygulanacak hukuku irade serbestisi çerçevesinde kararlaştırmaları tahkim usûlüne uygulanacak kurallarda kabul edilmiştir (Bknz. HMK m. 424, MTK m. 8/A).

Tahkimde irade serbestisinin sınırını oluşturan kavram ise *lex arbitridir*. *Lex arbitri* tahkimin esasına ve usûlüne uygulanacak hukuktan farklı olarak, tüm tahkimi yöneten ve otoritesi altında tutan hukuku ifade etmektedir²⁷. Tahkim sözleşmesinin geçerli olup olmadığı, tahkime elverişlilik, usûle ve esasa uygulanacak hukukun nasıl belirleneceği, tahkim yargılaması boyunca uyulması gereken mecburî kurallar ve hakem kararının taşınması zorunlu özellikler *lex arbitri* tarafından belirlenir²⁸.

Lex arbitrinin nasıl belirleneceği konusunda öğretilde farklı görüşler bulunmaktadır. New York Sözleşmesi'nde de esas kabul edilen mülkîlik teorisine göre, tahkim yeri devletin hukuku tahkimi otoritesi altında tutan *lex arbitri*

²⁷ Yeşilova, Bilgehan (2013) "Lex (Loci) Arbitri" ve "Tahkim Yeri" Kavramları Işığında Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun Yer İtibariyle Uygulama Alanı (MTK m. 1/II)", Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi, C. 2, S. 1, ss. 99-163, s. 111; Aygül, Musa (2014) Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkim Usulüne Uygulanacak Hukuk ve Deliller, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s. 27; Takavut, İbrahim Doğan (2012) Milletlerarası Ticari Tahkimde Usule İlişkin Konularda İrade Serbestisi, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s. 37.

²⁸ Lex arbitrinin kapsamında olan hususlara ilişkin yapılan tespitler için bkz. Blackaby, Partasides/Redfern//Hunter, 168 vd; Aygül, s. 27; Deren Yıldırım, Nevhis (2004) UNCITRAL Model Kanunu ve Milletlerarası Tahkim Kanunu Çerçevesinde Milletlerarası Tahkimin Esaslı Sorunları, İstanbul, Alkım Yayınevi, s. 92.

hukukudur²⁹. Nitekim Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da 2012 tarihli kararında bu teoriyi benimseyerek, tahkim yeri Türkiye olan bir tahkim yargılamasında verilen kararın Türk hakem kararı, Türkiye dışında verilen bir hakem kararının ise yabancı hakem kararı olduğunu kabul etmiştir³⁰. Bu yaklaşım, Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun 1’inci maddesi ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 407’nci maddesi ile de örtüşmektedir. Zira Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun 1’inci maddesi uyarınca, tahkim yeri Türkiye olan ve yabancılık unsuru taşıyan tahkim yargılamalarında Milletlerarası Tahkim Kanunu uygulanmakta; Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 407’nci maddesi uyarınca ise, tahkim yeri Türkiye olan ve yabancılık unsuru taşımayan uyuşmazlıklarda Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun tahkime ilişkin hükümleri uygulanmaktadır. Bu düzenlemeler, usûle uygulanacak kurallardan farklı olarak -zira usûle uygulanacak kurallar Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun 8/A maddesinde ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 424’üncü maddesinde ayrıca belirlenmiştir- tahkime uygulanacak otorite hukukunu, bir diğer ifadeyle *lex arbitri*yi belirlemektedir. Bu itibarla, tahkim yeri Türkiye olan bir uyuşmazlıkta verilen millî bir hakem kararı, uyuşmazlığın yabancılık unsuru taşıması hâlinde Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun, yabancılık unsuru taşıması hâlinde ise Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Tahkim Kısmı’nda yer alan emredici hükümlere aykırı olarak tesis edilemez.

²⁹ Sözleşme’nin 1. maddesi, uygulama alanını şu şekilde ortaya koymaktadır: “Bu sözleşme, gerçek ya da tüzel kişiler arasındaki uyuşmazlıklarda, tanınması ve icrası talep edilen devletten başka bir ülke topraklarında verilen hakem kararlarının tanınması ve tenfizine uygulanır. Ayrıca sözleşme, tanıma ve icrası talep edilen devlette millî nitelik taşımayan hakem kararları bakımından da geçerlidir.” Bu hükümde geçen “devlet toprağı” ibaresi nedeniyle, Sözleşme’nin kapsamının belirlenmesinde mülkîlik ölçütüne ağırlık verildiği kabul edilmektedir. Bununla birlikte ikinci cümlede kullanılan “tanıma ve icrası istenen devlette millî sayılmayan” ifadesi, bir devletin kendi ülkesinde verilmiş bir hakem kararını dahi yabancı hakem kararı olarak değerlendirebilmesine kapı aralamaktadır. Ancak bu durumun genişletici etki doğurduğuna bir başka anlatımla, yabancı ülkede verilen hakem kararının millî sayılamayacağına ilişkin bkz. **Akıncı, Ziya** (2016) Milletlerarası Tahkim, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 4. Baskı, s. 341; **Erdoğan, Ersin** (2020) Hakem Kararlarının Kesin Hüküm Etkisi, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 51.

³⁰ Yargıtay HGK, E. 2011/13-568, K. 2012/47, T. 08.02.2012 (Legal Bank, s.e.t. 05.01.2025).

B. TAHKİMDE SULHA UYGULANACAK HUKUKUN TESPİT EDİLMESİ

Bir tahkim yargılamasının sulh yoluyla sona erdirilmesinin mümkün olup olmadığı, mümkün ise bunun hangi şartlarda gerçekleştirilebileceği ve sulha tanınacak etki hususlarında uygulanacak hukukun belirlenmesi önem arz etmektedir. Nitekim söz konusu hususlara, tahkim usûlüne uygulanacak hukukta yer alan kuralların tatbik edilmesi gerektiğinin kabulü hâlinde, taraflar sulh hükümlerini iradî şekilde belirleyebilecek; buna karşılık, sulha *lex arbitri* kurallarının uygulanmasının gerektiği kabul edildiğinde ise taraflar ve hakem kurulu, sulha ilişkin olarak *lex arbitri* tarafından öngörülen düzenlemelerle bağlı olacaktır.

Sulha uygulanacak hukukun tespiti için sulhun işlevi ve etkisi değerlendirilmelidir. Sulh ile yargılama sona ermektedir. Olağan olarak bir tahkim yargılamasının hüküm ile bitmesi gerekmektedir. Ancak tarafların sulh olmaları hâlinde, sulh, hükmün yerini almaktadır. Üzerinde sulh olunan uyuşmazlığın artık çözüldüğü ve sonradan dava edilemez olduğu kabul edilmektedir³¹. Buna ek olarak hakem kurulunun sulha dayanarak karar vermiş olması durumunda, bu karar bir hüküm gibi sonuç doğurup icra edilebilmektedir³². Şu hâlde, tarafların yapmış oldukları bir sulh anlaşmasına hakem kararı ile aynı gücün tanınması söz konusu olmaktadır.

Tahkim yargılamasının bir sulh anlaşması ile nihayete ermesi ve bu neticede yapılan anlaşmaya icraî etki tanınması, ancak tahkimi otoritesi altında tutan hukukun bir başka deyişle *lex arbitrinin* çerçevesinde mümkündür. Zira sulh iradesinin varlığının ve geçerliliğinin tespiti, sulhun hangi konularda yapılabileceği, hakem kurulunun sulh üzerindeki etkisi ve sulha dayanarak karar verilmesi hâlinde bu kararın gücü *lex arbitriye* göre belirlenmelidir.

Sulha, *lex arbitrinin* uygulanacak olması, tahkimin iradî niteliğine ayrıklık oluşturmamaktadır. Zira devlet, hakem kararına etki ve geçerlilik kazandırabilmek için belirli usûl kurallarına riayet edilmesini zorunlu kılabilir. Tahkim süre-

³¹ Bknz. aşağıda 51. dipnot civarı.

³² Bknz. aşağıda VI.D.

ci, yargılama yapılmaksızın bir taraf anlaşmasıyla sona erdiğinde, bu anlaşmaya tanınan etki, taraflarca seçilen usûl kurallarına değil, *lex arbitri*ye tâbi olmalıdır. Sulhun yargılamayı taraf iradeleri çerçevesinde nihayete erdiren olması ve buna dayanılarak verilen kararın bir millî hakem kararı olarak etki gösterecek olması sebebiyle tahkim yargılamasında sulha *lex arbitri* hukukunun uygulanması gerekmektedir.

Bu çerçevede tahkim yeri Türkiye olan bir tahkim yargılaması, sulh ile sona erecekse; yabancılık unsuru içeren tahkim yargılamaları bakımından Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun sulha ilişkin hükümlerine³³, yabancılık unsuru içermeyen tahkim yargılamaları bakımından ise Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun sulha ilişkin hükümlerine uyulmuş olması zorunluluktur.

Usûle uygulanacak kuralların *lex arbitri* kuralları dışında belirlenmiş olması mümkündür. Hem usûle uygulanacak hukukun hem de *lex arbitrinin* sulha ilişkin kurallar içermesi durumunda, *lex arbitride* yer alan kuralların dikkate alınması gerekmektedir. Örneğin, ICC bünyesinde yürütülen ve ICC Tahkim Kuralları’nın uygulandığı bir tahkim yargılamasında, taraflar sulh olarak yargılamayı sona erdirmek isterse hakem kurulu, ICC Tahkim Kuralları’nın 32’nci maddesine göre tahkim anlaşmasını hakem kararı olarak kayıt altına alır. Bu yargılamanın tahkim yerinin Türkiye olması ve yabancılık unsuru içermemesi hâlinde, *lex arbitri* Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Tahkim Kısmı’dır. Bu sebeple kararın, millî bir hakem kararı olarak kabul edilmesi için Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 434’üncü maddesine uygun olması gerekmektedir. Bu çerçevede, tarafların talebi ahlâka ve kamu düzenine aykırı değilse ve tahkime elverişli bir konuya ilişkinse, sulh anlaşmasının hakem kararı olarak tespiti yapılmalıdır (HMK m. 434).

³³ Yabancılık unsuru taşıyan sulh sözleşmeleri bakımından ayrıca bkz. **Elçin, Doğa** (2021) “Milletlerarası Ticarî Tahkimde Sulh Sözleşmesine ve Sulhün Hakem Kararı Olarak Tespitine Uygulanacak Hukukun Tayini”, Ziya Akıncı/Berk Demirkol (ed.), Tahkim ve Uygulanacak Hukuk, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, ss. 451- 479, s. 458.

IV. TAHKİM YARGILAMASI SIRASINDA SULHUN İCRASI

A. GENEL OLARAK

Bir üst başlıkta, tahkim yeri Türkiye olan bir tahkim yargılamasının yabancılık unsuru içermesi hâlinde Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun sulha ilişkin düzenlemelerine, yabancılık unsuru içermemesi hâlinde ise Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun tahkimde sulha ilişkin düzenlemelerine uygun olarak sulh ile sona erdirilebileceği belirtildi. Bu doğrultuda millî bir tahkim yargılamasında sulh yapılmasının hükümlerinin, anılan düzenlemeler çerçevesinde ortaya konulması gerekmektedir. Aşağıda sulhun konusu ve sulhun yapılışı başlıkları altında konu, ele alınacaktır.

B. SULHUN KONUSU

Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun genel hükümlerinde sulhun ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarrufta bulunabileceği uyuşmazlıklara ilişkin yapılabileceği düzenlenmiştir (HMK m. 313/f. 2). Ancak tahkimde sulhun düzenlendiği Kanun’un 434’üncü maddesinde sulh olunabilecek konulara ilişkin böyle bir belirleme yapılmamıştır. Maddenin devamında sulhun hakem kararı olarak tespit edilebilmesi için kamu düzeninden olmaması ve tahkime elverişli konulara ilişkin olması şart olarak düzenlenmiştir. Ancak belirtilen bu şartlar, sulh olabilmenin değil sulhu hakem kararı olarak tespit edebilmenin şartlarıdır. Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun 12/D maddesinde ise sulh olunacak konulara ya da hakem kurulunun sulhu karar olarak tespiti koşullarına ilişkin bir belirleme yapılmamıştır.

Belirtmek gerekir ki tahkimde görülebilen bir dava konusu doğal olarak tahkime elverişlidir (HMK m. 439/1-g, MTK m. 15/A-2,a). Kanun’da tahkime elverişlilik kriteri olarak kabul edilmiş olan “... *iki tarafın iradelerine tabi olmayan işlerden kaynaklanan uyuşmazlıklar*...” doktrinde “üzerinde sulh olunabilen uyuşmazlıklar” olarak anlaşılmaktadır³⁴ ve sulh olunabilecek uyuşmazlıklar kanun koyucu tarafından Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 313’üncü maddesi-

³⁴ Tanrıver (1994) s. 364.

nin 2'nci fıkrasında tarafların üzerinde serbestçe tasarrufta bulunabileceği uyuşmazlıklar olarak belirtilmiştir. Bu sebeple Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 434"üncü ve Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 12/D maddelerinde açıkça belirtilmese de sulh, mevcut davadaki tahkime elverişli olan konu üzerinde yapıldığından bu uyuşmazlıklar tarafların üzerinden serbestçe tasarruf edebilecekleri uyuşmazlıklardır (HMK m. 313/f. 2).

Dava dışı konuların sulhun konusu kılınmasında yapılan bu tespitin geçerli olup olmadığı ayrıca tartışılmalıdır. Zira taraflar uyuşmazlık konusu hakkında tahkim sözleşmesi yapmamıştır ve bu konular tahkim yargılamasında görülmemektedir. Bu hâlde, dava dışı konuların tahkime elverişli olmaması ihtimali mevcuttur. Bu noktada iki sorunu incelemek gerekmektedir. İlki, dava konusu edilmemiş uyuşmazlıkların tahkimde sulhun konusu olup olamayacağı, ikincisi ise ilk soruya olumlu cevap verilmesi hâlinde, bu konular için tahkime elverişlilik kriterinin aranıp aranmayacağıdır.

İlk soru tahkim sözleşmesi temelinde cevaplanmalıdır. Bir uyuşmazlığın hakem kurulunca çözülebilmesi için tarafların söz konusu uyuşmazlığın tahkimde çözülebilmesi için iradelerinin olması gerekmektedir. Tahkim sözleşmesi olarak vücut bulan bu irade, uyuşmazlık için artık asıl çözüm merciinin tahkim yargılaması olduğunu ortaya koymaktadır. Bir tahkim sözleşmesi uyuşmazlık doğmadan kurulabileceği gibi, uyuşmazlık ortaya çıktıktan sonra da akdedilebilir (HMK m. 412/1). Taraflar arasında açıkça tahkim kaydı olmayan bir uyuşmazlığın, hakem kurulunun önüne getirilmesi ve karşı tarafın buna itiraz etmeksizin bu uyuşmazlığa ilişkin savunmada bulunması durumunda da söz konusu uyuşmazlık hakkında bir tahkim sözleşmesinin kurulduğu kabul edilmektedir³⁵. Zira bu durumun mahkeme tutanaklarına kaydedilmesiyle birlikte tahkim sözleşmesinin şekil şartı olan yazılılık sağlanmış olmaktadır (HMK m. 412/3). Sonuç olarak hakkında tahkim sözleşmesi bulunmasa ve dava konusu olmasa bile bir uyuşmazlık sonradan tahkim yargılamasına dâhil edilebilir. Sulh yoluyla yargılamaya dâhil edilen uyuşmazlığa ilişkin olarak da bir tahkim sözleşmesinin kurulduğu ve böylelikle yeni bir uyuşmazlık konusu olarak davaya

³⁵ Lazopoulos, Art. 385, Rn. 12.

eklendiği kabul edilir. Böylelikle dava dışı hususlar hakem kurulu önünde yapılan sulhun konusu olabilir³⁶.

İkinci soru sulhun etkisi temelinde cevaplanmalıdır. Hakem kurulu huzurunda yapılan bir sulh, hakem kurulu bu sulha dayanarak karar vermedikçe kesin hüküm niteliğinde değildir. Ancak kesin hüküm gibi sonuç doğurup doğurmayacağı ayrı bir husustur ki devlet mahkemeleri önünde yapılan sulhun davayı sona erdireceği ve kesin hüküm gibi sonuç doğuracağı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda açıkça belirtilmiştir (HMK m. 315). Kesin hüküm gibi sonuç doğurmanın en önemli etkisi aynı konu hakkında bir daha dava açılmamasıdır³⁷. Hakem kurulu önünde yapılan sulha, kanun tarafından böyle bir etki tanınmamaktadır. Bu hâlde ya kanun koyucunun bilinçli olarak sustuğu ve tahkimde sulhun kesin hükme benzer bir etkisinin olmadığı ya da sulhun doğası gereği bir kesin hükme benzer etkiyi haiz olduğu kabul edilmelidir. Tahkimde sulh yapılmasının kanunda ayrıca ve açıkça düzenlenmiş olması, sulhun tarafların yalnızca anlaşarak davayı sona erdirmesinden ve dava dışı sulhten farklı ve kendine özgü hukukî sonuçlar doğurmasını gerektirir. Zira Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 435'inci maddesinin 1-b hükmünde de tarafların anlaşarak yargılamayı sona erdireceği düzenlenmiştir. Oysa sulh, yalnızca yargılamayı sona erdiren usûlî bir işlem değildir; bilakis maddî hukuku da ilgilendiren karma bir nitelik taşımaktadır. Bu sebeple tarafların Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 434'üncü maddesi kapsamında sulh olması durumunda sulh, kesin hüküm gibi etki doğurmalıdır ve yeniden aynı konuda dava açılmamalıdır. İşte bu perspektifte, taraf iradelerine tâbi olmayan konularda sulh olunamaz. Sulhun devlet mahkemeleri ya da tahkim mahkemeleri huzurunda yapılmış olması bu durumda bir değişikliğe sebep vermemektedir. Kaldı ki sulh yargılama içerisinde yapılarak uyuşmazlık konusu kılınmaktadır. Sulh yoluyla yargılamaya dâhil edilen hususların da tahkime elverişlilik kriterini sağlaması gerekmektedir³⁸.

³⁶ Lazopoulos, Art. 385, Rn. 12; Fry, Jason/Greenberg, Simon/Mazza, Francesca (2012) The Secretariat's Guide To ICC Arbitration, Paris, ICC Publications, s. 327.

³⁷ Önen, s. 151; Tanriver (2021), s. 1032; Budak/Karaaslan, s. 349.

³⁸ Lazopoulos, Art. 385, Rn. 12.

Tüm bu hususlara ek olarak sulhun bir maddî hukuk sözleşmesi niteliği taşıdığı dikkate alındığında sözleşme konusu yapılamayan hususların sulhun konusu da olamayacağını kabul etmek gerekmektedir. Zira Türk Borçlar Kanunu’nun 27’nci maddesinde “*Kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkânsız olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüzdür*” denilmiştir. Sulhun bir borçlar hukuku sözleşmesi olması yönü dikkate alındığında, sulh kişilik haklarına aykırı³⁹ ve kamu düzenini ilgilendiren⁴⁰ hususlara ilişkin yapılamaz. Bu çerçevede de sulh olunabilmesi için konunun iki tarafın iradelerine tabi olması gerektiği söylenmelidir.

C. SULHUN YAPILMA USÛLÜ

Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 434’üncü maddesi ile Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun 12/D maddesinde hükme bağlanmış ve konumuzu oluşturan sulh, mahkeme huzurunda yapılan sulhtur. Tarafların bir uyuşmazlık hakkında mahkeme dışında yapmış oldukları sulh, söz konusu hükümlere göre değerlendirilemez. Meğer ki mahkeme dışında yapılmış olan bir sulh, yargılamaya taşınmış ve mahkeme huzurunda yapılan sulha çevrilmiş olsun⁴¹.

Mahkeme huzurunda yapılan bir sulhten söz edilebilmesi için tahkim davasının derdest olması gerekmektedir. Bu sebeple taraflar arasında geçerli bir tahkim sözleşmesinin olması ve bu tahkim sözleşmesine dayanılarak yürütülen bir tahkim yargılamasının varlığı sulh için ön koşuldur. Tahkim yargılaması dava-

³⁹ Oğuzman, M. Kemal/Öz, M. Turgut (2023) Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 21. Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık, s. 84; Eren, Fikret (2025) Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 30. Baskı, Ankara, Legem Yayınevi, s. 374.

⁴⁰ Kocayusufpaşaoğlu, Necip (2017) Borçlar Hukuku Genel Bölüm, 7. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, s. 549; Oğuzman/Öz, s. 83; Eren, s. 373.

⁴¹ Kuru, s. 3798; Tanrıver (1994), s. 338-339; Arslan/Yılmaz/Taşpınar-Ayyaz/Hanağası, s. 562; Atalı, Murat (2018) Pekcanitez Medeni Usûl Hukuku, 15. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s. 2035; Akil, Cenk (2012) “Hukuk Muhakemeleri Kanununda Sulh ve Sulh Yoluyla Şarta Bağlı Hüküm Verilip Verilemeyeceği Meselesi”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 16, S. 4, ss. 1-18, s. 5; Kılınç, Ayşe (2019) “Mahkeme Dışında Yapılan Sulh ve Yargılamaya Etkisi”, İstanbul Hukuk Mecmuası, C. 77, S. 2, ss. 503-521, s. 520. Hâkimin uzlaştırmacı foksiyonunu kaybetmesi sebebiyle yargılama dışı sulhun yargılama için sulha dönüşmeyeceğine yönündeki aksi görüş bkz. Önen, s. 88.

nın açılması ile başlamaktadır (bkznz. HMK m. 426/1, MTK m. 10/A). Sulhun yapılma zamanına ilişkin Kanun'da başkaca bir süre belirlenmiş değildir. Bu sebeple hüküm verilinceye kadar tarafların sulh olabileceği kabul edilmelidir. Davanın açılmış sayılacağı zaman ile hakem kurulunun nihaî kararını verme zamanı arasında taraflar sulh olabilir⁴². Hakem kararının verilmesine ek olarak Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 435'inci ve Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 13/B maddesinde zikredilen durumlar da tahkim yargılamasını sona erdirdiğinden sulh olabilmek bakımından bir sınır oluşturmaktadır.

Sulh bir yönüyle maddî hukuk sözleşmesi olduğundan geçerli olabilmesi için bir sözleşmenin taşıdığı şekil şartlarını taşımalıdır. Buna göre, sulh sözleşmesinin davanın taraflarınca akdedilmiş olması gerekir ve tarafların sözleşme yapmaya ehil olması aranır. Buna paralel olarak, genel hükümsüzlük ve iptal edilebilirlik sebepleri sulh için de geçerlidir⁴³. Vekilin sulh olabilmesi için bu konuda vekaletnamesinde açık yetkinin bulunması gerekmektedir (HMK m. 74).

Hakemlerin, tarafları sulha teşvik edip etmeyeceğine ilişkin bir düzenleme mevcut değildir. Yalnızca ICC Tahkim Kuralları EK IV h (i) hükmünde hakem kurulunun taraflara anlaşabileceklerini bildirmeleri gerektiği düzenlenmiştir. Millî tahkim bakımından da hakemlerin tarafları sulha teşvik etmesinin mümkün olduğu kanaatindeyiz⁴⁴. Zira tarafların yargılamanın başında sulh olması daha çabuk ve daha az maliyetli bir yol olduğundan tahkimin doğası bakımından gereklidir⁴⁵. Hakemlerin tarafları sulha teşvik ederken tarafsızlığını zedelememesi gerekmektedir.

Tahkim yargılamasında sulh de sözlü ya da yazılı olarak yapılabilir⁴⁶. Ancak her durumda sulh yapıldığının kayıt altına alınması ve taraflarca imzalanması gerekir.

⁴² Fry/Greenberg/Mazza, s. 325.

⁴³ Önen, s. 173; Uluşan, s. 198.

⁴⁴ Bu konudaki tartışmalar için bkznz. Elçin, Doğa (2019) Milletlerarası Ticarî Tahkim Hukukunda Sulh, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 114 vd.

⁴⁵ Sulh anlaşmasının icraya elverişli hale getirilmesi için hakem kurulunun yönlendirme yapmasının gerektiğine ilişkin bkznz. Sutter-Somm, Thomas/Hasenböhler, Franz/Leuenberger, Christoph (2016) Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung (ZPO), Zürich, Schulthess Verlag, Art. 385, Rn. 20.

⁴⁶ Elçin, s. 148.

V. SULH ÜZERİNE VERİLECEK KARAR

A. KARARIN VERİLMESİ VE İÇERİĞİ

Tahkim yargılaması sırasında geçerli bir sulh yapılmış olması durumunda, hakem kurulu yargılamayı sona erdirmelidir. Sulh ile tarafların aralarındaki uyuşmazlık giderilmiştir. Geçerli bir sulh olmasına karşın hakem kurulu bu yönde karar vermeyip, yargılamaya devam ederse yetkisinin sona ermiş olması sebebiyle kararın iptali istenebilir⁴⁷ (HMK m. 439/2-d, MTK m. 15/A-1,e). Zira tahkim sözleşmeleri belirli uyuşmazlıklar için yapılmaktadır. Uyuşmazlığın sulh yoluyla çözülmüş olması hâlinde, hakem kurulunun uyuşmazlığı görme ve karar verme yetkisi sonlanır. Yargılama esasen sulh ile sona ermiştir; hakem kurulu bu durumun tespit edileceği bir karar vermelidir.

Belirtmek gerekir ki hakem kurulunun bu yönde bir karar vermesi için yetkili olması, dolayısıyla yürütülen tahkim yargılamasının bir tahkim sözleşmesine dayanması gerekmektedir. Bu sebeple, sulh, tahkim sözleşmesi kapsamında değilse, hakem kurulunun yetkili olması ve karar verebilmesi için tarafların bu konuları da kapsayacak şekilde tahkim sözleşmesini genişletmeleri gerekmektedir⁴⁸.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 315’inci maddesinin açık düzenlemesi sebebiyle, devlet mahkemelerinde görülen bir yargılamada taraflar sulh olur ancak mahkemeden bu sulha göre karar verilmesini istemezlerse hâkim “karar verilmesine yer olmadığı” kararı vermektedir. Aynı şekilde tahkimde görülen bir davada tarafların sulha göre karar verilmesini istememesi durumunda Kanun’un 434’üncü maddesine göre hakem kurulu tahkim yargılamasına son verir. Tahkim yargılaması bakımından da “karar verilmesine yer olmadığı” kararı verilip verilmeyeceği konusunda bir açıklık bulunmamaktadır.

“Karar verilmesine yer olmadığı kararı” Hukuk Muhakemeleri Kanunu’ndaki kullanım (HMK m.315, m.331, m.358) sebebiyle özel hukuk ve İdari

⁴⁷ Akıncı, s. 243; Özbek, Mustafa Serdar (2022) Tahkim Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, s. 1623.

⁴⁸ Elçin, s. 81; Özbek, s. 1629.

Yargılama Usûl Kanunu’nun 31’inci maddesi sebebiyle idare hukuku uyuşmazlıklarında kullanılan bir kavramdır⁴⁹. Davanın konusuz kalması, artık çözülecek bir uyuşmazlığın söz konusu olmaması ve bu sebeple davaya devam etmekte hukukî yararın da bulunmaması anlamına gelmektedir. Uyuşmazlığın esasına değil usûle ilişkin bir karardır⁵⁰. Sulh sebebiyle sona eren bir tahkim yargılama-sında hakem kurulu, karar verilmesine yer olmadığı kararı verebilir. Ancak bu kararı vermek bir mecburiyet değildir. Zira Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 444’üncü maddesi sebebiyle Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun genel hükümle-ri aksine bir düzenleme yoksa tahkime uygulanmaz. Sulha göre karar verilmesi istenmezse hakem kurulu yargılamayı sona erdirir ancak bu yönde verdiği karar “karar verilmesine yer olmadığı” kararı olmak zorunda değildir. Karar “sulh sebebiyle tahkim yargılamasının sona erdiği” karardır⁵¹. Önemli olan husus, verilen kararın usûlî bir nihaî karar olmasıdır⁵². Örneğin, 12656/2006 sayılı ICC kararında taraflar sulh olmuşlar ve hakem kurulundan bu sulha göre karar ve-rilmesini değil, yalnızca davayı sona erdirmesini istemişlerdir⁵³. Hakem kurulu da sulhu tanıyarak yargılamaya son vermiştir.

Geçerli bir sulhun olması durumunda hakem kurulunun bir takdir yetkisi olmaksızın yargılamayı sona erdirmesi gerekmektedir. Ancak taraflar sulh ola-rak yargılamayı bitirme iradelerini ortaya koymalarına rağmen, hakem kurulu sulhun geçerli olmadığı kanaatinde olabilir. Böyle bir hâlde, sulh geçerli olmadı-ğından yargılamaya devam edilir. Ancak kanaatimizce hakem kurulu bu du-rumda taraflara usûle ilişkin bir kararla yargılamaya son vermek isteyip isteme-diklerini sormalıdır. Taraflar yargılamaya devam etmek istemediklerini bildirir-

⁴⁹ İdari yargı uyuşmazlıklarında kullanımına ilişkin bkz. **Boz, Selman Sacit/Erdoğan, Yunus** (2020) “İdari Yargılama Usulünde “Karar Verilmesine Yer Olmadığı” Kararları”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 24, S. 2, ss. 389-423, s. 389-423.

⁵⁰ Karar verilmesine yer olmadığı kararının ne esasa ne usûle ilişkin bir karar olduğu, yalnızca yargılama giderleri bakımından önem taşıdığına dair bkz: **Tanrıver** (2021) s. 1036.

⁵¹ **Özbek**, s. 1631. Kararın icrasına ilişkin ayrıca bkz. aşağıda V.B.

⁵² Sulha göre karar verilmesi talep edilmediğinde hakem kurulunun usulî bir kararla yargılamayı sonlandırdığına ilişkin bkz. **Fry/Greenberg/Mazza**, s. 324.

⁵³ Bknz. **Elçin**, 942. dipnot.

lerse hakem kurulu, yargılamayı sona erdirmelidir⁵⁴. Bu durumda yargılamaya devam etmeme iradeleri, davadan feragat, davayı geri alma, davayı kabul ya da davayı takip etmeme şeklinde yargılamada usûlî olarak vücut bulabilir⁵⁵. Veya-
hut bunların hiçbirisi söz konusu olmaz, taraflar yalnızca Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 435’inci maddesinin 1-b hükmü gereğince yargılamanın sona erdirilmesi konusunda anlaşabilirler. Bu hâllerde hakem kurulu mevcut usûlî talebe göre karar vermeli ve yargılamayı nihayete erdirmelidir.

B. KARARIN NİTELİĞİ VE ETKİSİ

Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda sulha ilişkin hükümlerinde yargılamanın sulh sebebiyle sona ermesi durumunda verilecek olan, karar verilmesine yer olmadığı kararının kesin hüküm gibi sonuç doğuracağı düzenlenmiştir (HMK m. 315/f. 1, c. 1). Yargılama esasen hâkimin kararı ile değil, sulh ile sona erdiği için bir kesin hüküm söz konusu değildir. Kanun koyucu da verilen kararın kesin hüküm gibi sonuç doğuracağını belirterek bu durumu vurgulamıştır. Kesin hüküm gibi sonuç doğurmanın en temel sonucu aynı davanın tekrar açılmamasıdır⁵⁶.

Tahkim kurulunun sulh sebebiyle yargılamanın sona erdirilmesi kararı yargılamayı bitirmesi sebebiyle nihaî, uyuşmazlığın esası hakkında hüküm içermemesi sebebiyle ise usûlî bir karardır. Bu kararda tarafların yaptığı sulh sözleşmesi sebebiyle yargılamanın sona erdiği yazılır. Şu hâlde yargılamanın sona ermesi esasen bir tespit kararıdır⁵⁷. Yargılama sulh yapılması ile konusuz kalmış ve sona ermiştir⁵⁸. Sulh, kararın tamamlayıcısı değil, ikamesidir⁵⁹.

⁵⁴ Sulh sözleşmesinin karar olarak tespiti talebinin, Kanun’un 434’üncü maddede belirtilen şartları taşınamaması hâlinde tahkim yargılamasına devam edileceği ancak başka bir sebeple tahkim yargılamasının sona erebileceği yönde görüş için bkz. **Özbek**, s. 1623.

⁵⁵ **Meriç, Nedim** (2011) *Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi*, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 208.

⁵⁶ İlgili kanun maddesinde belirtilen “kesin hüküm gibi sonuç doğurma” ifadesinin ne anlama geldiğine ilişkin doktrinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ancak tüm bu görüşlerin birleştiği ortak nokta, sulh olunan hususlara ilişkin olarak yeniden dava açılmayacağıdır. Farklı görüşler için bkz. **Önen**, s. 146; **Tanrıver** (2021) s. 1031; **Atalı**, s. 2035; **Budak/Karaaslan**, s. 349.

⁵⁷ **Önen**, s. 135; **Tanrıver** (2021) s. 1031.

⁵⁸ Yargılamanın ne zaman bittiğine ilişkin tartışmalar için bkz. **Önen**, s. 131 vd.

Karar esasa ilişkin bir karar olmadığından kesin hüküm etkisi söz konusu olmaz. Ancak hukukî güvenlik ve sulhun niteliği sebebiyle tarafların aynı davayı tekrar açamamaları gerekmektedir. Bu sebeple bu karara da “karar verilmesine yer olmadığı” kararına (HMK m. 315 kıyasen) benzer bir kesin hüküm etkisi tanınmalıdır. Ne var ki kanun koyucu bu yönde doğrudan bir hüküm sevk etmiş değildir. Kanaatimizce hakem kurulu önünde yapılan sulhun böyle bir etkisinin olduğunun Kanun’da açıkça belirtilmesi isabetli olur. Mevcut durum çerçevesinde, uyuşmazlığın giderilmiş olması ve hukukî yararın olmaması sebebiyle aynı davanın açılmamasını kabul etmek gerekmektedir.

Yapılan sulh, İcra ve İflas Kanunu’nun 38’inci maddesinde açıkça düzenlendiği üzere ilamların icrasına benzer şekilde icra edilebilir (İİK m. 38). İcra ve İflas Kanunu’nu 38’inci maddesi sebebiyle sulh ilamlar gibi icra edilebilir. Bu noktada hakem önünde yapılmış sulhlar de mahkeme önünde yapılmış sulhlarla aynı etkiyi tanımak gerekmektedir⁶⁰. Mahkemeler önünde yapılan sulh ile hakem kurulu önünde yapılan sulh arasında bir ayrım söz konusu değildir.

Son tahlilde, dikkat edilmesi gereken husus, kararın değil, sulh anlaşmasının icra edilebileceğidir. Karar, sulhu tespit kararı olduğundan bir icra hükmü içermemektedir. Yalnızca aynı davanın daha sonra açılmasının önünde bir engel teşkil etmektedir⁶¹. Ancak yargılamanın sona erdirilmesine ilişkin kararda, hakem kurulunun yargılama giderlerine ilişkin hüküm kurmuş olması durumunda bu hüküm de icra edilebilir⁶².

⁵⁹ **Önen**, s. 132; **Tanrıver** (2021) s. 1032.

⁶⁰ **Önen**, s. 99; **Tanrıver, Süha** (2022) *Medenî Usûl Hukuku*, C. II, 2. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 452; **Akıncı**, s. 243.

⁶¹ Anılan durumun, özellikle karşılıklı edimlerin ifa edildiği bu sebeple ilamın icraî gücüne ihtiyaç duyulmadığı ancak yeniden dava açılmasının önüne geçilmek istendiği hâllerde söz konusu olabileceğine ilişkin bkz. **Elçin**, s. 91-92.

⁶² **Tanrıver** (2022) s. 453.

VI. SULHUN HAKEM KARARI OLARAK TESPİT EDİLMESİ

A. GENEL OLARAK SULHUN HAKEM KARARI OLARAK TESPİT EDİLMESİ

Hem Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 434’üncü maddesinde hem de Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun 12/D maddesinde öncelikle tarafların sulh olmaları hâlinde tahkim yargılamasına son verileceği; akabinde ise belirli şartların sağlanması durumunda sulhun hakem kararı olarak tespit edileceği ifade edilmiştir. Böylece, sulhun hakem kararı olarak tespit edilmesi, sulhun yapılmasından ayrı bir aşama olarak öngörülmüştür. Buna göre taraflar yargılama sırasında yalnızca sulh olmakla yetinebilir veya bununla birlikte bu sulhun hakem kararı olarak tespitini isteyebilir.

Devlet mahkemelerinde sulha ilişkin Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 315’inci maddesinin ilk cümlesinde sulhun davayı sona erdirdiği ve kesin hüküm gibi sonuç doğurduğu; ikinci cümlesinde taraflar isterse sulha göre karar verilebileceği öngörülmüştür. Burada, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 434’üncü ve Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun 12/D maddesinden farklı olarak, “sulhun tespit edilmesi” değil, “sulha göre karar verilmesi” ifadesi kullanılmıştır. Kanaatimizce bu ifade, maddenin amacı ve işlevi ile daha uyumludur. Zira sulh, yargılama sırasında yapılmıştır ve taraflar bu yönde tespit istemese de sulhun doğası gereği yargılama, usûle ilişkin nihai bir kararla sona ermektedir. Dolayısıyla hakem kurulunun yargılamanın sona erdiği yönündeki bu kararı, sulhun yapıldığını zaten tespit etmektedir. Aksi halde, hakem kurulunca tespit edilmemiş bir sulh geçerli olmayacağından, yargılamaya devam edilmesi gerekmektedir⁶³. Bundan farklı olarak, hakem kurulunun sulhun içeriğini karar hâline getirmesi ise sulha göre karar vermektir. Bu çerçevede “sulhun hakem kararı olarak tespit edilmesi” ifadesinin “hakem kurulunun sulha göre karar vermesi” olarak değiştirilmesi madde ile amaçlanan sonuca daha uygun olacaktır⁶⁴.

⁶³ Tarafların sulh dışında yargılamaya son verme hakları ayrıca düzenlenmiştir (HMK m.435, MTK m. 13/B).

⁶⁴ Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 434’üncü maddesinin gerekçesinde “Sulh sözleşmesi, hakem veya hakemlerin uygun bulması hâlinde, hakem kararı şeklinde tespit ve icra edilebilir.” denilerek hakem kararı olarak yapılacak olarak tespitin hakem kararı olarak icrai bir nitelik meydana getirdiği belirtilmiştir.

Devlet mahkemelerinde sulhun düzenlendiği 315'nci maddede olduğu gibi, sulha dayanılarak verilecek hakem kararının da hakem diğer hakem kararları ile aynı etkiye ve güce sahip olduğunun belirtilmesinin de faydalı olacağı kanaatindeyiz. Zira aşağıdaki ele alınacağı üzere, hakem kurulunun sulha göre karar vermesi durumunda, kesin hüküm gücüne sahip bir karar oluşacaktır. Bu karar, hakem kararlarına uygulanan usûle göre icra edilecektir. Son olarak New York Sözleşmesi uyarınca tüm ülkelerde tenfiz edilecek ve uygulanma kabiliyeti kazanacaktır⁶⁵. Bu çerçevede böyle verilen bir kararın sulh sözleşmesi ile farkını açıkça ortaya koymak önem taşımaktadır.

Karşılaştırmalı olarak diğer ülke hukuklarına bakıldığında da sulhun hakem kararı hâline getirilmesinin ve bu kararın etkisinin daha açık bir şekilde belirlendiği görülmektedir. Örneğin, Alman hukukunda iç tahkimde sulha ilişkin Alman Medenî Usûl Kanunu'nun 1053'üncü maddesinde tarafların tahkim yargılaması sırasında uyuşmazlık konusunda anlaşmaya varmaları hâlinde, hakem kurulunun yargılamayı sonlandıracağı ve tarafların talebi üzerine, anlaşmanın içeriğinin kamu düzenini (ordre public) ihlâl etmemesi koşuluyla, anlaşmayı üzerinde anlaşılan ifadelerle tahkim kararı şeklinde kaydedeceği ve böyle bir kararın diğer tahkim kararlarıyla aynı etkiye sahip olduğu düzenlenmiştir⁶⁶. İsviçre Medenî Usûl Kanunu'nun 385'inci maddesinde de tarafların uyuşmazlığı tahkim yargılaması sırasında çözmeleri durumunda, hakem heyetinin, talep üzerine, anlaşmayı tahkim kararı şeklinde kaydedeceği düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile tahkimde sulh olunacağı, tarafların talebi üzerine bu sulha dayanarak hakem kurulunun karar verebileceği ve bu kararın esas hakkında kesin hüküm niteliğinde bir karar olduğu kabul edilmektedir⁶⁷. 1996 tarihli İngiliz Tahkim Kanunu'nun 51'inci maddesinde de tahkim yargılaması sırasında yapılan sulhun esas alınarak hakem kararı verilmesi öngörülmüştür. Bunun için talep ve hakem kurulunun uygun bulması gerekmektedir. Bu karar davanın esası hakkında verilen kararlar aynı etkiye sahip olur (Arbitration Act m. 51).

⁶⁵ Schwab, Karl Heinz/Walter, Gerhard (2005) Schiedsgerichtbarkeit, Basel, Art. 1053, Rn. 5.

⁶⁶ Wilske, Stephan/Markert, Lars (2017) Beck'scher Online Kommentar-ZPO, München, Art. 1053, Rn. 12.

⁶⁷ Brunner, Alexander/Gasser, Dominik/Schwander, Ivo (2016) Schweizerische Zivilprozessordnung, Zürich, Dike Verlag, Art. 385, Rn. 5; Lazopoulos, Art. 385, Rn. 1.

B. SULHUN HAKEM KARARI OLARAK TESPİT EDİLMESİNİN ŞARTLARI

1. Tarafların Talep Etmesi

Tahkim yargılaması sırasında sulh olunması durumunda, bu sulhun hakem kararı olarak tespit edilmesinin talep edilmesine ilişkin Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 434’üncü maddesinin ikinci cümlesinde “*Tarafların talebi, ahlâka veya kamu düzenine aykırı değilse ya da tahkime elverişli olan bir konuya ilişkin ise sulh, hakem kararı olarak tespit edilir*” denilmiştir. Kanunun lafzına göre hakem kurulu tespit talebinin ahlâka ya da kamu düzenine aykırı olup olmadığını ve tahkime elverişliliğini dikkate alacaktır. Eğer incelemesi olumsuz ise sulh sözleşmesine göre karar vermeyecek ve sözleşme tahkim dışı sulh sözleşmesi olarak varlığını sürdürecektir. Kanun maddesinin kaleme alınışına ilişkin üzerinde durulması gereken nokta metinde geçen “ya da” ifadesidir. Kamu düzenine aykırı olmaması ve tahkime elverişli olması birlikte aranması gereken şartlardır⁶⁸. Bu sebeple “ya da” yerine “ve” ifadesinin kullanılması gerekmektedir.

Tarafların talebi, sulhun hakem kurulu kararı olarak tespit edilmesi için ilk şarttır. Taraflar tahkim yargılamasının başlamasından kararın verilmesine kadar olan tüm süreçte sulh olabilir. Sulhun hakem kararı olarak tespit edilmesinin istenmesi durumunda bu sulh hakem kurulu huzurunda sözlü olarak yapıp bir tutanağa kaydettirilebilir⁶⁹. Bir diğer seçenek ise tarafların kendi aralarında yazılı bir sulh sözleşmesi yapması ve bu hakem kurulunu sunmasıdır⁷⁰.

Sulhun hakem kararı olarak tespit edilebilmesi için, bunu iki tarafın birlikte talep etmesi ya da bir tarafın talebi üzerine diğer tarafın rıza göstermesi gerekmektedir⁷¹. Yalnızca bir tarafın talep etmesi ancak diğer tarafın itiraz etmesi ya da sessiz kalması durumunda taraflar arasında tam bir mutabakat olmadığından bu sulhu esas alan bir karar verilemez⁷².

⁶⁸ Aynı yönde görüş için bkz. **Umar, Bilge** (2014) Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, 2. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 1235.

⁶⁹ **Elçin**, s. 148.

⁷⁰ **Elçin**, s. 148.

⁷¹ **Musielak/Voit**, Art. 1053, Rn. 8.

⁷² **Karayalçın, Yaşar** (1999) Milletlerarası Tahkim Konusunda Yasal Bir Düzenleme Gerekir Mi?, Taslaklar-Tartışmalar-Öneriler, C.II, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Ensti-

Milletlerarası Tahkim Kanunu’nda ise, hakem kararı olarak tespitin tarafların istemine bağlı olduğu düzenlenmiştir. Ancak hakem kurulunun bu talebi değerlendirirken gözetmesi gereken unsurlar ayrıca belirtilmemiştir. Tarafların talebini uygun bulan hakem kurulu, sulhu hakem kararı olarak tespit edebilir (MTK m. 12/D).

2. Sulh Sözleşmesinin Tahkime Elverişli Bir Konuda Yapılması

Tahkime elverişlilik subjektif ve objektif tahkime elverişlilik olarak ikiye ayrılmaktadır. Subjektif tahkime elverişlilik kişilerin tahkim sözleşmesinin tarafı olabilmesidir⁷³. Objektif tahkime elverişlilik ise hangi konulara ilişkin tahkim sözleşmesi yapılabileceği ve tahkimde çözülebilecek konuları ifade etmektedir⁷⁴. “Tahkime elverişlilik” kavramı Kanun’da kullanıldığı şekliyle genelde objektif bakımdan tahkime elverişlilik için kullanılmaktadır. Tahkime elverişlilik kriterlerini her ülke, kendi siyasi, sosyal ve ekonomik dinamiklerine göre belirlemektedir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 408’inci maddesinde tahkime elverişlilik “*Taşınmaz mallar üzerindeki aynı haklardan veya iki tarafın iradelerine tabi olmayan işlerden kaynaklanan uyuşmazlıklar tahkime elverişli değildir*” denilerek düzenlenmiştir. Bir iç tahkim yargılamasında hakem kurulu tahkime elverişlilik belirlemesini Kanun’un bu düzenlemesine göre yapacaktır. Buna göre, taşınmaz mallar üzerindeki aynı haklardan kaynaklanmıyorsa ya da iki tarafın iradelerine tabi olmayan işlerden değilse hakem kurulu tarafların yapmış olduğu sulh sözleşmesine dayanarak karar verebilir.

tüsü, s. 274; **Elçin**, s. 149. Her iki tarafın da talepte bulunması gerektiğine ilişkin MTK taslak çalışmalarında tartışmalar olmuş ve sulhun iki tarafın iradesine dayanan bir işlem olması sebebiyle iki tarafın talebiyle bu sulhun karara dönüşeceğine karar verilmiştir. Madde metni “*Tarafların istemini uygun bulan hakem veya hakem kurulunca sulh, hakem kararı olarak tespit edilir.*” olarak kabul edilmiştir. Bu yönde bkz. **Kalpsüz, Turgut** (2010) Türkiye’de Milletlerarası Tahkim, 2. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 106.

⁷³ **Deren-Yıldırım, Nevhis** (2007) “Tahkim ve Objektif Açından Tahkime Elverişlilik”, Prof. Dr. Yavuz Alangoya İçin Armağan, İstanbul, Beta Yayınları, ss. 47-61, s. 51-52.

⁷⁴ **Deren-Yıldırım**, s. 51-52; **Pekcanitez**, s. 2636.

Bir uyuşmazlık konusunun tahkime elverişli olup olmadığına yargılamanın başından itibaren hakem kurulunun dikkat etmesi ve eğer tahkime elverişsiz bir uyuşmazlık konusu mevcutsa yargılamaya devam etmeyip yetkisizlik kararı vermesi gerekmektedir (HMK m. 422/1). Bu sebeple sulhun yargılamanın konusu olduğu durumlarda zaten tahkime elverişli olduğu kabul edilmelidir. Ancak yargılama dışı hususların sulhun konusu yapılması durumunda hakem kurulu, mevcut konularla ilk kez tespit kararı verme aşamasında temas etmektedir. Burada üzerinde durulması gereken husus kanun koyucunun tahkime elverişli alan olarak gördüğü ancak uygulamada tahkime elverişsiz konulara ilişkin olarak sulh sözleşmesi yapılmış olması durumunda hakem kurulunun ne yönde karar vereceğidir. Özellikle zayıf tarafın korunması saikiyle uygulamada işçi, tüketici ya da kira sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıklar tahkime elverişsiz olarak kabul edilmektedir⁷⁵. Her ne kadar uygulamada bu yönde değerlendirmelere rastlanmakta olsa da hakem kurulunun söz konusu alanlara ilişkin yapılan sulh anlaşmalarını tahkime elverişsizlik gerekçesiyle geçersiz saymaktan kaçınması

⁷⁵ “Tüketicinin korunmasını amaçlayan 4077 sayılı kanunun kamu düzeni ile ilgili özel bir kanun olması, bu yasanın 22.maddesi ile tüketici sorunları hakem heyeti olarak bir hakem heyeti oluşturulmasından, yasa koyucunun böylece zımnen özel tahkim yolunu kapadığı, 23.maddesindeki bu kanunun uygulaması ile ilgili her türlü ihtilafların tüketici mahkemelerinde görüleceği şeklindeki hükmünden, görevli mahkemenin yasa ile açıkça belirlendiği ve bu kanunun uygulanmasından çıkan ihtilafların mutlaka tüketici mahkemelerinde veya miktara göre tüketici hakem heyetlerinde bakılması gerektiği, tahkim yolu ile özel hakemler önünde görülemeyeceğinin kabulü gerekir.” (Karar için bkzn. Yargıtay 13. HD, E. 2009/2833, K. 2009/8769, T. 25.06.2009, Legal Bank, s.e.t. 05.01.2026); “... tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri hallerde tahkim caiz değildir. Yargıtay’ın yerleşik uygulamalarına göre, kira bedelinin tesbiti davalarında tahkim yoluna başvurulamaz. Kira tesbiti hususu kamu düzenini ilgilendirdiği için, tarafların serbest iradeleri ile kira parasını kararlaştırmaları ancak belli ölçüler ve sınırlar dahilinde mümkündür. Dolayısıyla bu hususta tarafların tasarruf yetkisi sınırsız değildir.” (Karar için bkzn. Yargıtay 3. HD, E. 2004/13018, K. 2004/13409, T. 02.12.2004, Legal Bank, s.e.t. 05.01.2026); “Ayrıca işçinin işveren karşısında ekonomik açıdan zayıf olduğu iş sözleşmesinin kuruluşunda ve devamında işverene hukuken bağımlı olduğu tartışmasızdır. İşçi işveren otoritesi altında ve onun emir ve talimatları ile iş görür. Denetim altındadır. İrade serbestliği yoktur. Ancak fesihle bağımlılık ortadan kalkar. Bu nedenle somut olayda da olduğu gibi sözleşmenin kuruluşunda bizzat sözleşme içeriğinde tahkim şartı öngörülmesi halinde işçi, işverene bağımlı durumda bulunmakla tahkim şartının işçiyi bağladığından bahsedilemez.” (Karar için bkzn. Yargıtay 7. HD, E. 2014/9899, K. 2014/20785, T. 13.11.2014, Legal Bank, s.e.t. 05.01.2026).

yerinde değildir. Zira bu konular sulh ile çözümlenmeye uygun alanlardır. Bu tür uyuşmazlıklarda gerçekten korunması gereken husus, taraflardan zayıf olanın hakkının ihlâl edilip edilmediğidir. Böyle bir durum söz konusuysa, ilgili maddede bir sonraki şart olarak öngörülen ahlâka ve kamu düzenine aykırılık sebeplerine dayanılması hukuken daha doğru olacaktır.

3. Sulh Sözleşmesinin Ahlâka ve Kamu Düzenine Aykırı Olmaması

Sulh sözleşmesinin hakem kararı olarak tespit edilebilmesi için kanun koyucunun aradığı bir diğer şart, sözleşmenin ahlâka ve kamu düzenine aykırı olmamasıdır. Sulhun hakem kararı olarak tespitine ilişkin ICC ve UNCITRAL Tahkim Kuralları'nda ya da İsviçre ve İngiltere düzenlemesinde böyle bir şart öngörülmüş değildir. UNCITRAL Model Kanunu'nun etkilerini taşıyan Milletlerarası Tahkim Kanunu'nda da böyle bir düzenleme yapılmamıştır. Yalnız Alman Medenî Usûl Kanunu'ndaki düzenlemede sulhun hakem kararı olarak tespitine ilişkin talebin incelenirken hakem kurulunun kamu düzenini (ordre public) göz önünde tutması gerektiği düzenlenmiştir (ZPO m. 1053). Hollanda Medenî Usûl Kanunu'nun 1069'uncu maddesinde de sulhun hakem kararı olarak kabul edilmesi için kamu düzenine ve ahlâk kurallarına aykırı olmaması gerektiği belirtilmiştir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu düzenlemesinde ise kamu düzeninin yanı sıra ahlâka aykırılık da sulhun hakem kararı olarak tespit edilmesinin önünde engel olarak yer almaktadır.

Uluslararası hukuk düzeninde açıkça düzenlenmiş olmasa da emredici hukuk kurallarına veya kamu düzenine aykırılık bulunan sulhun, hakem kararı olarak tespit edilemeyeceği kabul edilmektedir⁷⁶. Zira tüm hukuk düzenlerinde hakem kurulunun kamu düzenine aykırı karar vermesi, kararın iptali sebebidir ve aynı zamanda tenfiz engelidir. Hakem kurulunun kamu düzenine aykırı vereceği karar iptal yaptırımıyla karşı karşıya kalacak ve tenfiz edilmeyecektir (Bknz. HMK m. 439, MTK m. 15, New York Sözleşmesi m. V). Bu sebeple hem tüm iç hukuk düzenlerinin hem de uluslararası hukuk düzeninin hakemlerin kamu düzenine aykırı karar vermesini engellediği söylenebilir. Açıkça düzenlenmiş

⁷⁶ Blackaby/Partasides/Redfern/Hunter, s. 515.

olmasa da sulhun hakem kararı olarak tespit edilmesinde kamu düzenine aykırılık bulunmamasının aranması kamu düzenine aykırı bir sulh sözleşmesinin hakem kararı olarak tespit edilmemesi, kamu düzenine aykırı karar verilmemesi kadar normal ve doğaldır.

Hukukumuzda kamu düzeni ve kamu düzenine aykırılık tahkim söz konusu olduğunda yüksek yargının sıklıkla başvurduğu bir kavram olmuştur. Örneğin mülga Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu zamanında kanunda açıkça zikredilmemesine rağmen taşınmaz aynından kaynaklanan davalar kamu düzenine aykırı olduğu gerekçesiyle tahkime elverişsiz olarak kabul edilmekteydi⁷⁷. Buna karşılık, daha güncel içtihatlarda, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda açık bir düzenleme bulunmasına rağmen iş hukuku, tüketici hukuku ve kira ilişkilerinden doğan uyuşmazlıkların tahkime elverişli olmadığı yönünde değerlendirmeler yapılmaktadır⁷⁸. Oysa bu uyuşmazlıklar ne “taşınmaz üstündeki aynı haklar” ne de “iki tarafın iradelerine tabi olmayan işler” kategorisine dâhildir (HMK m. 408). Yüksek mahkeme verdiği bir kararda⁷⁹ bir usulî ilke olan taleple bağlılığa uyulmamasının kamu düzenine aykırılık teşkil ettiğini ve iptal sebebi oluşturduğunu ifade etmiştir. Ancak her emredici kural ihlali kamu düzeni ihlali anlamına gelmez⁸⁰. Zira kamu düzenine aykırı hâller ve kamu düzenine aykırılık dar yorumlanmalıdır⁸¹.

Taraflar arasında yapılan sulh sözleşmesinin hakem kararı olarak tespit edilmesi için hakem kurulunun gözetmesi gereken bir diğer husus, bu sulhun ahlâka aykırı olmamasıdır. Türk Dil Kurumu’na ait sözlükte ahlâk “*Bir toplum*

⁷⁷ Yargıtay 15.HD, E.2008/2705, K.2008/4439, T. 1.7.2008: “*Kamu düzenine ilişkin hususlarda hakeme gidilemez*”. (Legal Bank, s.e.t. 05.01.2026).

⁷⁸ Bu yönde kararlar için bkz. Yargıtay 7. HD, E. 2014/9899, K. 2014/20785, T. 13.11.2014; Yargıtay 9. HD, E. 2016/21367, K. 2017/14609, T. 02.10.2017; Yargıtay 9. HD, E. 2016/21367, K. 2017/14609, T. 02.10.2017. (Legal Bank, e.t. 05.01.2026).

⁷⁹ Yargıtay 15. HD, E. 2019/1234, K. 2019/3334, T. 11.07.2019 (Lexpera, e.t. 05.01.2026)

⁸⁰ **Pekcanitez, Hakan** (2023) “Hakem Kararlarına Karşı İptal Sebeplerinden Kamu Düzenine Aykırılık”, Tahkimde Güncel Sorunlar V-VI, Ankara, Cumhurbaşkanlığı Yayınları, ss. 163-177, s. 168; **Ermenek, İbrahim** (2022) “Tahkimde Hukuki Dinlenilme Hakkının Korunması”, Metin Kıratlı/Alı Cem Budak/Alı Yeşilirmak/Eda Manav Özdemir/Yeliz Bozkurt Gümrükçüoğlu (ed.), Tahkimde Güncel Sorunlar, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, ss. 33-52, s. 46 vd.

⁸¹ **Pekcanitez**, s. 162 vd.

“içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımdan yola çıkarak ahlâkın kişiye, yere, zaman göre değişen bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Ahlâk kavramı özellikle Türk Medeni Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu başta olmak üzere pek çok pozitif hukuk düzenlemesinde kullanılmaktadır. Bu sebeple ahlâk hukukî olarak, sübjektif değil, o zamanda ülkedeki dürüst ve makul insanların uyduğu sosyal ve hukukî kurallar olarak objektif şekilde tanımlanmıştır⁸². Bu çerçevede, Kanun’un 434’üncü maddesindeki ahlâka aykırılık, objektif kriterler çerçevesinde değerlendirilmelidir⁸³.

C. KARARIN VERİLMESİ VE İÇERİĞİ

Taraflar arasında yapılan sulhun tahkime elverişli bir konuda olması, ahlâka ve kamu düzenine aykırı olmaması durumunda, hakem kurulunun sulhu hakem kararı olarak tespit etmesi gerekmektedir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 434’üncü maddesinin metnine bakıldığında bu hususta hakem kuruluna bir takdir hakkı tanınmamaktadır⁸⁴. Kanun’un gerekçesinde hakem kurulunun “uygun bulmasından” söz edilmiştir⁸⁵. Ancak bu ifadenin kanun metnine alınmamış olması ve gerekçenin bir bağlayıcılığının bulunmaması sebebiyle, hakem

⁸² Ateş, Derya (2007) Borçlar Hukuku Sözleşmelerinde Genel Ahlaka Aykırılık, Ankara, Turhan Yayınları, s. 86.

⁸³ Yargıtay bir kararında kamu düzenini “ahlâk” kavramını da dâhil ederek tanımlamıştır: “O halde, iç hukuktaki kamu düzeninin çerçevesi, Türk hukukunun temel değerlerine, Türk genel adap ve ahlak anlayışına, Türk kanunlarının dayandığı temel adalet anlayışına, Türk kanunlarının dayandığı genel siyasete, Anayasada yer alan temel hak ve özgürlüklere, milletlerarası alanda geçerli ortak prensip ve özel hukuka ait iyiniyet prensibine dayanan kurallara, medeni toplulukların müstereken benimsedikleri ahlak ilkeleri ve adalet anlayışının ifadesi olan hukuk prensiplerine, toplumun medeniyet seviyesine, siyasi ve ekonomik rejimine, insan hak ve özgürlüklerine aykırılık şeklinde çizilebilir.” Yargıtay İBBGK E. 2010/1, K. 2012/1, T. 10.02.2012 (Legal Bank, e.t. 05.04.2023); Ahlâk kavramının ancak kamu düzeni ile birlikte değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin bkz. Schwab/Walter, Art. 1053, Rn. 10.

⁸⁴ Benzer şekilde Alman hukukunda da bir takdir hakkı olmadığı yönünde görüş için bkz. Wilske/Markert, Art. 1053, Rn. 19; İsviçre hukukunda benzer görüş için bkz. Lazopoulos, Art. 385, Rn. 26-27.

⁸⁵ “Sulh sözleşmesi, hakem veya hakemlerin uygun bulması hâlinde, hakem kararı şeklinde tespit ve icra edilebilir.” <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf>.

kurulunun bir takdir hakkı olduğunu söylemek mümkün değildir. Emredici kurallara aykırılık, verilecek kararın suç oluşturması ya da hileli bir sulh sözleşmesinin varlığı durumunda, hakem kurulu söz konusu durum, kamu düzenine veya ahlâka aykırı olduğundan tespit talebini reddetmelidir. Benzer şekilde tahkime elverişli olmayan bir uyuşmazlık konusuna ilişkin yapılan sulh de hakem kararı olarak tespit edilmeyecektir. Ancak bu hususlar dışında hakem kurulunun bir takdir hakkı bulunmamaktadır. Zira kanun koyucunun belirttiği kamu düzenine ve ahlâka aykırılık yeterli bir denetim zemini oluşturmaktadır⁸⁶.

Milletlerarası Tahkim Kanunu çerçevesinde ise, sulhun hakem kararı olarak tespiti için kanun koyucu belirli şartlar öngörmemiştir. Fakat Hukuk Muhakemeleri Kanunu’ndan farklı olarak, Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun 12/D hükmünde hakem kurulunun sulhun hakem kararı olarak tespitini “uygun bulması” gerektiği hükme bağlanmıştır. Hakem kuruluna tanınan bu “uygun bulma” yetkisinin kullanımında, dikkat edilmesi gereken husus tahkime elverişlilik ve kamu düzenidir. Bu sebeple Milletlerarası Tahkim Kanunu’nda da hakem kurulunun uygun bulması ifadesi yerine hakem kurulunun gözetmesi gereken hususların belirtilmesinin daha isabetli olacağı kanaatindeyiz.

Sulhu tespit kararı, hakem kararı niteliğinde olduğundan, iptal edilme yaptırımına uğramaması için yargılamanın yürütülmesinde tespit edilen usûle uyulmasına (HMK m. 439/1-e), kararın tahkim sözleşmesi kapsamında kalmasına (HMK m. 439/1-d) ve yargılamada tarafların eşitliği ilkesi ile hukukî dinlenilme hakkına riayet edilmesine (HMK m. 439/1-f) dikkat edilmesi gerekmektedir.

Sulhu tespit eden hakem kararı, şekli olarak bir hakem kararının taşıması gereken tüm unsurlara sahip olmalıdır⁸⁷. Buna göre Hukuk Muhakemeleri Kanunu 436’ncı maddesinin 1’inci fıkrasında yer alan tüm unsurlar kararda yer almalıdır (*Karş. MTK m. 14/A*). Hakemlerin tamamının ya da çoğunluğunun imzası yanında tespate karar verilme hususunda karşı oy yazısı da bulunabilir (HMK m. 436/1-f). Her ne kadar

⁸⁶ **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger**, Art. 385, Rn. 21.

⁸⁷ **Gehri, Myriam A. Jent-Sørensen, Ingrid/Sarbach, Martin** (2023) Schweizerische. Zivilprozessordnung, Orell Füssli, Art. 385, Rn. 2; **Blackaby/Partasides/Redfern/Hunter**, s. 514; **Özbek**, s. 1631.

uyuşmazlık konusu hakkında bir yargılama yürütülmemiş olsa da karar verilmesi talebi konusunda görüş ayrılığı varsa bu durum karşı oy yazısında belirtilebilir. Yargılama sona erdiği için hakem kurulunun, yargılama giderlerinin miktarı ve taraflar arasında hangi oranla ödeneceği hakkında karar vermesi gerekir⁸⁸.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun hakem kararlarının şekline ilişkin 436'ncı ve Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 14/A-2'nci maddelerinde kararın dayandığı hukukî sebeplerin ve kararın gerekçesinin de kararda yer alması gerektiği belirtilmiştir⁸⁹. Ancak sulhu tespit kararı verilmesi durumunda yargılama sona ermiş olsa da yargılama sürecinde hukukî sebepler değerlendirilmiş ve tartışılmış değildir. Bu sebeple hakem kurulunun kararda hukukî sebepleri belirtmesi beklenmez⁹⁰. Ancak hakem kurulu sulh sözleşmesinin kamu düzenine ya da ahlâka aykırı olmadığı ve tahkime elverişli olduğu yönünde yaptığı incelemeye ilişkin gerekçeleri kararda belirtmelidir⁹¹.

D. KARARIN NİTELİĞİ VE ETKİSİ

Sulhu tespit kararı, esasa ilişkin nihai bir karardır⁹². Bu karar, hakem kurulunun verdiği esasa ilişkin diğer kararlarla aynı niteliktedir⁹³. Kararın oluşmasında yargılama usûlüne ilişkin emredici kurallara uyulmuş olması (HMK m.

⁸⁸ **Tanrıver** (2022) s. 453.

⁸⁹ Hakem kararlarının gerekçesine ilişkin daha geniş bilgi için bkz. **Direnisa, Efe** (2022) "Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Tahkimde Hakem Kararlarının Gerekçesi Üzerine Düşünceler", *Legal Hukuk Dergisi*, C. 20, S. 233, ss. 1549-1603. Ayrıca bkz. **Musielak/Voit**, Art. 1053, Rn. 12; **Wilske/Markert**, Art. 1053, Rn. 12.

⁹⁰ Hakem kurulunun bu şekilde vereceği hakem kararının gerekçesiz olabileceğine ilişkin bkz. **Musielak/Voit**, Art. 1053, Rn. 9; **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger**, Art. 385, Rn. 22; **Blackaby/Partasides/Redfern/Hunter**, s. 514. Gerekçenin sulh anlaşma metni olduğuna ilişkin bkz. **Fry/Greenberg/Mazza**, s. 327.

⁹¹ Bir görüşe göre gerekçe şart değilse de davadaki vakıaların kısa bir açıklamasının kararda yer alması, kararın icra edilmesi bakımından önemlidir: **Gehri/Jent-Sørensen/Sarbach**, Art. 385, Rn. 2.

⁹² **Karş. Önen**, s. 132.

⁹³ **Wilske/Markert**, Art. 1053, Rn.12, **Musielak/Voit**, Art. 1053, Rn. 1; **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger**, Art. 385, Rn. 26; **Brunner/Gasser/Ivo Schwander**, Art. 385, Rn. 8; **Lazopoulos**, Art. 385, Rn. 37.

434, MTK m. 12/D) yeterlidir⁹⁴. Tarafların üzerinde anlaştığı hususlarda hakem kurulunun kural olarak maddî gerçeği aramak için inceleme yapması gerekli değildir. Örneğin, sulh sözleşmesine dâhil olan vakıalar yargılamanın konusu olsaydı ve karşı taraf bu vakıaları kabul etseydi hakem kurulu, vakıalar üzerinde inceleme yapmayacaktı. Zira yargılama, tarafların üzerinde anlaşılmadığı konular üzerinden ilerlemektedir. Sulh sözleşmesi ile esasında yargılamaya getirilecek tüm vakıalar üzerindeki çekişme giderilmiş durumdadır. Bu bakımdan tarafların her bir uyuşmazlık konusu üzerinde tek tek anlaşmaları ile bir sulh sözleşmesini hakem kuruluna sunmaları, hakem kurulunun yapacağı inceleme bakımından aynı niteliktedir. İlk durumda da hakem kurulu tahkime elverişlilik incelemesi yapacağından, taraf iradelerine tâbî olmayan işleri (HMK m. 408, MTK m. 1) ve iptal ile karşı karşıya kalacağından, kamu düzenine dâhil işleri (HMK m. 439, MTK m. 15) göremez. Aynı uyuşmazlıkların sulh sözleşmesine dâhil edilmesi durumunda da bu sulh sözleşmesine dayanarak karar veremez (HMK m. 434, MTK m. 12/D). Şu hâlde kanaatimizce, hakem kurulunun bu bağlamda yaptığı incelemeye gerekcede yer vermesi yeterlidir. Nihayetinde, meydana gelen karar, kesin hüküm niteliğini haiz esasa ilişkin nihai bir karar niteliği taşımaktadır.

Öğretide, sulhu tespit eden hakem kararının gerçek bir kesin hüküm etkisi bulunmadığını kabul eden yazarlar vardır⁹⁵. Bu kabulün asıl sebebi, emredici hükümlere aykırılık durumlarında ve zayıf tarafın korunması gereken ihtimallerde, hakem kurulunun bu hâli göz ardı etmiş olması ve nihayetinde gerekçesiz olarak ortaya çıkmış kararda bu hususların denetiminin yapılamayacağıdır⁹⁶. Ancak 434'üncü madde bağlamında bu kaygı yersizdir. Zira kanun koyucu hakem kuruluna ahlâka ve kamu düzenine aykırı ya da tahkime elverişsiz olan alanları dikkate alma görevi vermiştir. Kamu düzenine aykırı bir hâlin varlığında veyahut tahkime elverişsiz bir durumda sulh hakem kararı olarak tespit edilmemelidir. Anılan durumun denetlenebilirliği için hakem kurulunun bu yönde yaptığı incelemenin gerekcede belirtilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

⁹⁴ Bu konuda bkznz. yukarıda III.B.

⁹⁵ Elçin, s. 159'dan *naklen* **Marchisio, Giacomo** (2016) "A Comparative Analysis Of Consent Awards: Accepting Their Reality", *Arbitration International*, S. 32, ss. 331-348, s. 347.

⁹⁶ Elçin, s. 159'dan *naklen* **Marchisio**, s. 347.

Sulhun hakem kararı olarak tespiti ile birlikte kazandığı bu nitelik sebebiyle, kararların icrasına ilişkin esaslara göre icra edilir. Hakem kararının sulha dayanarak verdiği karar, icrası bakımından diğer kararlardan farklılık taşımaz⁹⁷. Ancak elbette bu kararın da icra edilebilmesi için icra edilebilecek bir eda hükmünde olması gerekmektedir⁹⁸. Bu hususta önem arz eden konu, sulha dayanarak karar verilebilmesi için sulhun şarta bağlı olmaması gerekmektedir. Şarta bağlı olarak yapılmış bir sulha göre karar verilemez⁹⁹. Böyle bir talep gelmesi durumunda hakem kurulunun esas hakkında karar vermemesi ve esas hakkında karar verilmesine yer olmadığı kararı vermesi gerekmektedir¹⁰⁰.

VII. SULH SÖZLEŞMESİNİN VE HAKEM KARARININ İPTALİ

A. SULH SÖZLEŞMESİNİN İPTALİ

Sulh bir sözleşmedir ve yanılma (TBK m. 30), aldatma (TBK m. 36) ve korkutmadan (TBK m.37) müteşekkil irade bozukluğu hallerinin ya da aşırı yararlanmanın (TBK m. 28) bulunması durumunda iptal olunabilir¹⁰¹. Sulhun yargılama sırasında yapılmış olması bu durumu değiştirmez. Zira devlet mahkemelelerinde sulhu düzenleyen Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun m. 315'inci maddesinin 2'nci fıkrasında irade bozukluğu ya da aşırı yararlanma hallerinde sulhun iptalinin istenebileceği düzenlenmiştir. Tahkim yargılaması sırasında yapılan bir sulh de sonradan bu sebeplerle iptal edilebilir¹⁰².

Gelinen bu noktada sulh sözleşmesinin iptalinde hangi mahkemenin yetkili olduğu sorunu ortaya çıkmaktadır. Eğer sulh sözleşmesinin esas sözleşmeye bağlı olduğunu kabul edilirse, sulh sözleşmesinin iptaline ilişkin olarak hakem kurulu yetkili olmalıdır. Bu çerçevede, devlet mahkemelerinde sulh sözleşmesi-

⁹⁷ Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger, Art. 385 Rn. 26; Brunner/Gasser/Schwander, Art. 385, Rn. 8; Lazopoulos, Art. 385, Rn. 1.

⁹⁸ Önen, s. 159; Lazopoulos, Art. 385, Rn. 1.

⁹⁹ Tanriver (2021) s. 1030.

¹⁰⁰ Tanriver (2021) s. 1030.

¹⁰¹ Önen, s. 173 vd; Kuru, s. 3789; Tanriver (2021) s. 1032.

¹⁰² Schütze, Rolf (2016) Schiedsgericht und Schiedsverfahren, München, Beck Verlag, s. 249.

nin iptali için dava açılması hâlinde tahkim itirazında bulunulabilir¹⁰³. Buna karşılık kanaatimizce sulh sözleşmesinin yapılması sırasında meydana geldiği iddia edilen irade sakatlığı ve aşırı yararlanma hâlleri için devlet mahkemeleri yetkili olmalıdır¹⁰⁴. Zira bu durumların doğrudan esas sözleşmeyle bağlantısı olmadığı gibi tarafların, sözleşmeyi akdederken bu durumlarda hakem kurulunu yetkili kılma iradeleri de yoktur. Hakem kurulu davayı görürken sulh olunmuş ve henüz yargılama tamamlanmadan sulh sözleşmesinin iptali istenmişse, hakem kurulu bu durumu iddiada bulunan tarafın genel mahkemelerde dava açması için bekletici mesele yapması gerekmektedir.

Karar verildikten sonra sulhun iptal edilmesi durumunu, verilen kararlar çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki yalnızca sulh sebebiyle yargılamanın sona ermesine ilişkin usulî bir karar verilmişse, sulhun iptalinin verilen bu usulî karara etkisi olmayacaktır. Zira sulh sözleşmesinin geçersizliği bir mahkeme kararı ile tespit edilmiş olsa da bu sözleşmeye dayanılarak verilen bir karar söz konusu değildir. Yalnızca sulhun yargılamaya son verme etkisi doğmuştur. Sulh sözleşmesinin geçersiz olması, yargılamaya son verme etkisini ortadan kaldırmaz¹⁰⁵. Bir başka anlatımla, sulh geçersiz olsa da yargılama derdest hâle gelmez.

Buna karşılık sulhun hakem kararı olarak tespitinden sonra, sulhun iptali söz konusu olursa, sulh sözleşmesine göre verilen esasa ilişkin nihaî bir karar meydana geldiğinden bu kararın akıbeti sorun teşkil etmektedir. Zira tahkim yargılaması hakem kurulunun kararı ile son bulmuştur. Fakat hakem kararına esas alınan sulhun geçersizliği bir mahkeme kararı ile tespit edilmiştir. Bu sebeple yargılamanın yeniden yapılması zorunluluğu tabiidir¹⁰⁶. Alman hukukunda bir görüş, bu durumda iptal davası açılabileceği kabul etmektedir (Art.

¹⁰³ Sulhun geçersizliği itirazının hakem kurulu tarafından görülebileceğine ancak bunun için tahkim sözleşmesinin bu yönde genişletilmiş olması gerektiğine ilişkin bkzn. **Musielak/Voit**, Art. 1053, Rn. 17.

¹⁰⁴ Bu yönde görüş için bkzn. **Musielak/Voit**, Art. 1053 Rn. 16; **Schütze**, s. 250.

¹⁰⁵ **Kuru**, s. 3790; **Tanriver** (1994), s. 336.

¹⁰⁶ **Önen**, s. 188.

1059)¹⁰⁷. Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda ve Milletlerarası Tahkim Kanunu’nda belirtilen iptal sebepleri sınırlı olduğundan ve sulh sözleşmesinin iptali bu sebeplerden biri olmadığından, anılan durumda iptal davası açılmayacağı kanaatindeyiz. Kanaatimizce bu durumda, şeklen bir hüküm bulunmasına rağmen, sulhun iptali sebebiyle, gerçek ve icra edilebilir bir hüküm söz konusu olmadığından etkisiz bir hakem kararı söz konusudur¹⁰⁸. Bu çerçevede, ortaya çıkmış hakem kararının iptaline gerek bulunmamaktadır. Sulhun iptali ile birlikte tahkim yargılamasının yeniden yapılmasının önü açılmıştır¹⁰⁹.

B. KARARIN İPTALİ

Bir tahkim yargılaması sırasında sulh yapılması durumunda iki ayrı ihtimal söz konusudur. İlk ihtimal, tarafların sulh olması ve bu sebeple yargılamaya son verilmesidir. Bu hâlde hakem kurulu nihaî bir usulî kararla yargılamaya son verir. Bu karara karşı iptal davası açılıp açılmayacağına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır (HMK m. 439, MTK m. 15/A). Söz konusu kararın meydana gelmesinde hakem kurulu esasa ilişkin bir yargılama yapmamış, vakıaları ve delilleri değerlendirmemiştir. Şu hâlde sulh hakem kararı olarak tespit edilmişse yalnızca usûle ilişkin iptal sebeplerine dayanılarak iptal davası açılabilir¹¹⁰. Bunlar, tahkim sözleşmesinin geçerliliği ve hakem kurulunun teşekkülü başta olmak üzere yetkiye ilişkin sebeplerdir.

İkinci ihtimal sulhun hakem kararı olarak tespitine karar verilmiş olmasıdır. Bu durumda esasa ilişkin nihaî bir hakem kararı mevcuttur ve diğer hakem kararları gibi karar, kesin hüküm gücüne sahiptir. Bu sebeple tüm iptal sebeplerine dayanılarak iptal davası açılması mümkündür¹¹¹ (HMK m. 439/1, MTK m.

¹⁰⁷ Musielak/Voit, Art. 1053, Rn. 15; Schwab/Walter, Art. 1053, Rn. 17.

¹⁰⁸ Etkisiz hükme ilişkin ayrıca bilgi için bkz. Özkes, Muhammet (2000) “Medeni Usul Hukukunda Yok Hüküm ve Etkisiz Hüküm”, Yargıtay Dergisi, C. 26, ss. 661- 699. Etkisiz/yok hakem kararına ilişkin ayrıca bkz. Atalı/Ermenek/Erdoğan, s. 801.

¹⁰⁹ Schwab/Walter, Art. 1053, Rn. 16.

¹¹⁰ Karş. Atalı, s. 2036. Sulhun tespitine ilişkin hakem kararı verilmediyse bir başka anlatımla yalnızca sulh yapıldıysa iptal davası açılmayacağına ilişkin bkz. Musielak/Voit, Art. 1053, Rn. 16.

¹¹¹ Benzer yönde görüş için bkz. Musielak/Voit, Art. 1054, Rn. 16.

15/A)). Özellikle hakem kararı olarak tespit için kanun koyucunun öngörmüş olduğu tahkime elverişli olma ve kamu düzenine aykırı olmama hususlarının, hakem kurulu tarafından incelendiği kabul edildiğinden, bu iptal sebeplerine dayanılarak da iptal davası açılabilir.

SONUÇ

1. Sulh, özünde karşılıklı olarak fedakârlık yapmayı bulunduran, irade serbestisi ve sözleşmelere ilişkin genel esaslara göre kurulması yönüyle maddî hukuk karakteri taşıyan, davayı sona erdirmesi yönüyle ise usûl hukuku karakteri taşıyan karma nitelikte bir sözleşmedir.
2. Bir tahkim yargılamasının sulh ile sona ermesi ve hakem kurulunun sulha göre karar vermesi hususlarında *lex arbitri* uygulanır. Buna göre tahkim yeri Türkiye olan ve yabancılik unsuru taşıyan bir tahkim yargılamasında sulh Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 12/D hükmüne, tahkim yeri Türkiye olan ve yabancılik unsuru taşımayan bir tahkim yargılamasında sulh Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 434'üncü maddesine uygun yapılmak zorundadır. Başkaca usûle uygulanacak kuralların seçilmiş olması, bu durumu değiştirmemektedir.
3. Sulhun konusu tahkime elverişlilik ve tahkim sözleşmesi çerçevesinde ele alınmalıdır. Taraf iradelerine tâbî uyuşmazlıklar üzerinde sulh olunabilir. Yargılama dışı hususlar da tahkime elverişli olması ve tahkim sözleşmesinin bu hususlara teşmil edilmesi şartıyla sulhun konusu yapılabilir.
4. Geçerli bir sulh sözleşmesi yargılama sırasında yapıldığında, yargılama sulh sebebiyle sona erer. Hakem kurulunun bu hususta bir takdir yetkisi bulunmamaktadır. Hakem kurulu, sulh ile yargılamanın sona erdiğine dair usûle ilişkin nihaî bir karar verir. Hakem kurulu, "karar verilmesine yer olmadığı" kararı vermek mecburiyetinde değildir.
5. Sulh üzerine hakem kurulunun vermiş olduğu usûle ilişkin nihaî karar, sulhun kesin hüküm gibi etki doğurmasını sağlar. Bu çerçevede, aynı dava tekrar açılmaz. Buna ek olarak hakem kurulu önünde yapılan sulh, İcra ve İflas Kanunu'nun 38'inci maddesi anlamında ilâm niteliğinde belgedir.

6. Taraflar talep ederse, sulh hakem kararı olarak tespit edilebilir. “Tespit edilme” ifadesi hem Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda hem de Milletlerarası Tahkim Kanunu’nda kullanılmıştır. Ancak “sulhun tespiti” yerine “sulha göre karar verme” ifadesinin daha doğru bir kullanım olduğu kanaatindeyiz. Böylece anılan işlem neticesinde esasa ilişkin bir hakem kararının meydana geleceği açıkça belirtilmiş olur. Zira bu yolla ortaya çıkan karar, esasa ilişkin nihai bir karar olacağından diğer hakem kararları gibi kesin hüküm etkisine sahiptir.
7. Hukuk Muhakemeleri Kanunu çerçevesinde sulhun tespitine karar verilmesi için tarafların talebi, bu talebin ahlâka, kamu düzenine aykırı olmaması ve tahkime elverişli olması gerekmektedir. Bu şartların hepsinin birlikte sağlanması gerektiğinden kanun ifadesinde geçen “veya” ve “ya da” ifadelerinin “ve” olarak düzeltilmesi gerektiği kanaatindeyiz (HMK m. 434).
8. Milletlerarası Tahkim Kanunu çerçevesinde sulhun hakem kararı olarak tespit edilebilmesi için yalnızca hakem kurulunun “uygun bulması” aranmış, başkaca bir şart belirlenmemiştir (MTK m.12/D). Ancak kanaatimizce Hukuk Muhakemeleri Kanunu düzenlemesine paralel olarak, hakem kurulunun tahkime elverişlilik ve kamu düzeni gibi gözetmesi gereken hususların ayrıca belirtilmesi öngörülebilirlik bakımından faydalı olur.
9. Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda ve Milletlerarası Tahkim Kanunu’nda, sulha göre verilen bir hakem kararının diğer hakem kararlarından farkı olmadığı ve kesin hüküm gücüne sahip olduğunun açıkça belirtilmesinin, karşılaştırmalı olarak ele alınan yabancı tahkim kuralları ile uyumlu olması açısından isabetli olacağı kanaatindeyiz.
10. Sulh üzerine yalnızca yargılamayı sona erdiren usûle ilişkin bir karar verilmesi durumunda bu karar yalnızca usûle ilişkin sebeplerle iptal edilebilir. Ancak sulha göre esasa ilişkin bir hakem kararı verilmesi durumunda, tüm iptal sebepleriyle kararın iptali mümkündür.

KAYNAKÇA

- Akıncı, Ziya** (2016) Milletlerarası Tahkim, 4. Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık.
- Akıl, Cenk** (2012) “Hukuk Muhakemeleri Kanununda Sulh ve Sulh Yoluyla Şarta Bağlı Hüküm Verilip Verilemeyeceği Meselesi”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 16, S. 4, ss. 1-18.
- Akkan, Mine** (2017) Pekcanıtez Medenî Usûl Hukuku, 15. Baskı, İstanbul On İki Levha Yayıncılık.
- Alangoya, Yavuz/Yıldırım, Kamil/Deren Yıldırım, Nevhis** (2011) Medeni Usul Hukuku Esasları, 8. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları.
- Ansay, Şakir** (1944) “Sulh”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 2, ss. 200-209.
- Arslan, Ramazan/Yılmaz, Ejder/Taşpınar Ayvaz, Sema/Hanağası, Emel** (2023) Medeni Usul Hukuku, 9. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları.
- Aslan, Ali Çetin** (2022), Medenî Usûl Hukukunda Görev, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.
- Atalı, Murat** (2018) Pekcanıtez Medeni Usûl Hukuku, 15. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.
- Atalı, Murat/Ermenek, İbrahim/Erdoğan, Ersin** (2024) Medenî Usûl Hukuku, Ankara, Yetkin Yayınları.
- Ateş, Derya** (2007) Borçlar Hukuku Sözleşmelerinde Genel Ahlaka Aykırılık, Ankara, Turhan Yayınları.
- Atıcı Kabalak, Cansu** (2025) “Medeni Usûl Hukukunda Çifte Etkili Vakıalar”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S. 64, Y. 16, ss. 433-466.
- Aygül, Musa** (2014) Milletlerarası Ticarî Tahkimde Tahkim Usulüne Uygulanacak Hukuk ve Deliller, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.
- Blackaby, Nigel/Partasides, Constantine/Redfern, Alan/Hunter, Martin** (2015) Redfern and Hunter on International Arbitration, Oxford.
- Boz, Selman Sacit/Eraslan, Yunus** (2020) “İdari Yargılama Usulünde “Karar Verilmesine Yer Olmadığı” Kararları”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 24, S. 2, ss. 389-423.
- Brunner, Alexander/Gasser, Dominik/Schwander, Ivo** (2016) Schweizerische Zivilprozessordnung, Zürich, Dike Verlag.

- Budak, Ali Cem/Karaaslan, Varol** (2021) *Medenî Usul Hukuku*, 5. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- Deren Yıldırım, Nevhis** (2004) *UNCITRAL Model Kanunu ve Milletlerarası Tahkim Kanunu Çerçevesinde Milletlerarası Tahkimin Esaslı Sorunları*, İstanbul, Alkim Yayınevi.
- Deren-Yıldırım, Nevhis** (2007) “Tahkim ve Objektif Açıdan Tahkime Elverişlilik”, Prof. Dr. Yavuz Alangoya İçin Armağan, İstanbul, Beta Yayınları, ss. 47-61.
- Direnisa, Efe** (2022) “Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Tahkimde Hakem Kararlarının Gerekçesi Üzerine Düşünceler”, *Legal Hukuk Dergisi*, C. 20, S. 233, ss. 1549-1603.
- Elçin, Doğa** (2019) *Milletlerarası Ticarî Tahkim Hukukunda Sulh*, Ankara, Turhan Kitabevi.
- Elçin, Doğa** (2021) “Milletlerarası Ticarî Tahkimde Sulh Sözleşmesine ve Sulhün Hakem Kararı Olarak Tespitine Uygulanacak Hukukun Tayini”, Ziya Akıncı/Berk Demirkol (ed.), *Tahkim ve Uygulanacak Hukuk*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, ss. 451- 479.
- Erdoğan, Ersin** (2020) *Hakem Kararlarının Kesin Hüküm Etkisi*, Ankara, Yetkin Yayınları.
- Eren, Fikret** (2025) *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 30. Baskı, Ankara, Legem Yayınevi.
- Ermenek, İbrahim** (2022) “Tahkimde Hukukî Dinlenilme Hakkının Korunması”, Metin Kıratlı/Ali Cem Budak/Ali Yeşilırmak/Eda Manav Özdemir/Yeliz Bozkurt Güm-rükçüoğlu (ed.), *Tahkimde Güncel Sorunlar*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, ss. 33-52.
- Fry, Jason/Greenberg, Simon/Mazza, Francesca** (2012) *The Secretariat’s Guide To ICC Arbitration*, Paris, ICC Publications.
- Gehri, Myriam A. Jent-Sørensen, Ingrid/Sarbach, Martin** (2023) *Schweizerische Zivilprozessordnung*, Orell Füssli.
- Kalpsüz, Turgut** (2010) *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, 2. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları.
- Karayalçın, Yaşar** (1999) *Milletlerarası Tahkim Konusunda Yasal Bir Düzenleme Gerekir mi?, Taslaklar-Tartışmalar-Öneriler*, C.II, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.

- Kılınç, Ayşe** (2019) “Mahkeme Dışında Yapılan Sulh ve Yargılamaya Etkisi”, İstanbul Hukuk Mecmuası, C. 77, S. 2, ss. 503-521.
- Kocayusufpaşaoğlu, Necip** (2017) Borçlar Hukuku Genel Bölüm, 7. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- Kuru, Baki** (1979) Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. IV, 4. Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası.
- Lazopoulos, Michael** (2014) Schweizerische Zivilprozessordnung Berner Kommentar, Bern, Stampfli.
- Marchisio, Giacomo** (2016) “A Comparative Analysis Of Consent Awards: Accepting Their Reality”, Arbitration International, S. 32, ss. 331-348.
- Meriç, Nedim** (2011) Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi, Ankara, Yetkin Yayınları.
- Musielak, Hans-Joachim/Voit, Wolfgang** (2024) ZPO, München, Vahlen.
- Oğuzman, M. Kemal/Öz, M. Turgut** (2023) Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 21. Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık.
- Önen, Ergun** (1972) Medeni Yargılama Hukukunda Sulh, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Özbek, Mustafa Serdar** (2022) Tahkim Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Özekes, Muhammet** (2000) “Medeni Usul Hukukunda Yok Hüküm ve Etkisiz Hüküm”, Yargıtay Dergisi, C. 26, ss. 661-699.
- Özsunay, Ergun** (2014) UNCITRAL Tahkim Kuralları, İstanbul.
- Pekcanıtez, Hakan** (2023) “Hakem Kararlarına Karşı İptal Sebeplerinden Kamu Düzenine Aykırılık”, Tahkimde Güncel Sorunlar V-VI, Ankara, Cumhurbaşkanlığı Yayınları, ss. 163-177.
- Schütze, Rolf** (2016) Schiedsgericht und Schiedsverfahren, München, Beck Verlag.
- Schwab, Karl Heinz/Walter, Gerhard** (2005) Schiedsgerichtbarkeit, Basel.
- Sutter-Somm, Thomas/Hasenböhler, Franz/Leuenberger, Christoph** (2016) Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung (ZPO), Zürich, Schulthess Verlag.
- Takavut, İbrahim Doğan** (2012) Milletlerarası Ticari Tahkimde Usule İlişkin Konularda İrade Serbestisi, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.
- Tanrıver, Süha** (1994) “Mahkeme Huzurunda Yapılan Sulhler”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C. 49, S. 01, ss. 333-348.

- Tanrıver, Süha** (2021) *Medenî Usûl Hukuku*, C. I, 2. Bası, Ankara, Yetkin Yayınları.
- Tanrıver, Süha** (2022) *Medenî Usûl Hukuku*, C. II, 2. Bası, Ankara, Yetkin Yayınları.
- Tuncer Kazancı, İdil** (2023) *Medenî Usûl Hukukunda Yarışan Haklara Dayanan (Mütelâhik) Davalar*, Ankara, Yetkin Yayınları.
- Ulusun, İlhan** (1971) “Maddî Hukuk ve Usûl Hukuku Bakımından Sulh Sözleşmesi”, *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 7, ss. 125-147.
- Umar, Bilge** (2014) *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, 2. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları.
- Wilske, Stephan/Markert, Lars** (2017) *Beck’scher Online Kommentar-ZPO*, München
- Yeşilova, Bilgehan** (2013) “Lex (Loci) Arbitri” ve “Tahkim Yeri” Kavramları Işığında Milletlerarası Tahkim Kanunu’nun Yer İtibariyle Uygulama Alanı (MTK m. 1/II)”, *Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi*, C. 2, S. 1, ss. 99-163.